

Les persones jubilades com a públic d'arts visuals

Dinamitzar el benestar a través de l'oci seriós



UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Àlia Rubio Pinós

Treball Final de Màster

Les persones jubilades com a públic d'arts visuals

Dinamitzar el benestar a través de l'oci seriós

Màster Oficial en Gestió Cultural



UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Curs 2023 - 2024

Àlia Rubio Pinós

Tutorització:

Dra. Núria Codina Mata

Dr. José Vicente Pestana Montesinos

Índex

Agraïments	vii
Resum	viii
Abstract	ix
Introducció.....	1
1. Plantejament de la recerca	3
1.1. Problemes de recerca	3
1.2. Supòsits de partida	4
2. Objectius	5
2.1. Objectiu general.....	5
2.2. Objectius específics.....	5
3. Metodologia.....	6
3.1. Participants, instruments i procediments d'anàlisi	8
3.1.1. Els centres públics d'arts visuals	9
3.1.2. Les persones jubilades usuàries dels centres públics d'arts visuals.....	12
3.2. Consideracions ètiques.....	14
4. Marc teòric	15
4.1. L'oci seriós per una bona qualitat de vida.....	16
4.2. El beneficis de l'oci seriós en la vida de les persones jubilades	19
4.3. Dinamitzar l'oci de les persones jubilades mitjançant activitats culturals	23
4.4. Les persones jubilades i les arts visuals en clau relacional.....	27
4.5. Síntesi: l'oci seriós vers les arts visuals	32

5.	Els centres públics d'arts visuals	33
5.1.	Investigació sobre els centres d'arts visuals	35
5.1.1.	ACVic Centre d'Arts Contemporànies.....	36
5.1.2.	Bòlit, Centre d'Art Contemporani	39
5.1.3.	Fabra i Coats: Centre d'Art Contemporani.....	42
5.1.4.	Lo Pati, Centre d'Art de les Terres de l'Ebre.....	45
5.1.5.	Centre d'Art La Panera	48
5.1.6.	M A C, Mataró Art Contemporani.....	51
5.1.7.	Mèdol Centre d'Arts Contemporànies	54
5.1.8.	Centre d'Art Tecla Sala	56
5.2.	Activitats amb continuïtat als centres d'arts visuals	59
6.	Les persones jubilades usuàries dels centres públics d'arts visuals	62
6.1.	Anàlisi de les entrevistes	63
6.2.	Estadística descriptiva de les entrevistes	68
6.3.	Reflexió sobre les entrevistes	74
7.	Criteris proposats	75
8.	Conclusions.....	78
	Referències	80
	Annexos	88
	Annex I. Glossari de sigles	88
	Annex II. Qüestionari centres d'arts visuals.....	89
	Annex III. Base de dades per l'anàlisi de la programació.....	91
	Annex IV. Guió entrevista persones jubilades	92

Figures

Figura 1. Infografia del SPEAV. Recuperat de https://t.co/LRQTtBmlwv	9
Figura 2. Nombre d'entrevistes segons els centres d'arts visuals. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18301889/	12
Figura 3. Localització dels <i>Centres Territorials d'Arts Visuals de Catalunya</i> . Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18294571/	34
Figura 4. Percentatge d'activitats segons el tipus. ACVic. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18285440/	37
Figura 5. Percentatge d'activitats segons els públics. ACVic. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18211253/	38
Figura 6. Percentatge d'activitats participatives i intergeneracionals. ACVic. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18288574/	38
Figura 7. Percentatge d'activitats segons el tipus. Bòlit. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18285440/	40
Figura 8. Percentatge d'activitats segons els públics. Bòlit. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18211253/	41
Figura 9. Percentatge d'activitats participatives i intergeneracionals. Bòlit. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18288574/	41
Figura 10. Percentatge d'activitats segons el tipus. Fabra i Coats. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18285440/	43
Figura 11. Percentatge d'activitats segons els públics. Fabra i Coats. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18211253/	44
Figura 12. Percentatge d'activitats participatives i intergeneracionals. Fabra i Coats. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18288574	44
Figura 13. Percentatge d'activitats segons el tipus. Lo Pati. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18285440/	46
Figura 14. Percentatge d'activitats segons els públics. Lo Pati. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18211253/	47
Figura 15. Percentatge d'activitats participatives i intergeneracionals. Lo Pati. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18288574	47
Figura 16. Percentatge d'activitats segons el tipus. La Panera. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18285440/	49
Figura 17. Percentatge d'activitats segons els públics. Panera. Elaboració pròpia 2024 https://public.flourish.studio/visualisation/18211253/	50
Figura 18. Percentatge d'activitats participatives i intergeneracionals. Panera. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18288574	50

Figura 19. Percentatge d'activitats segons el tipus. M A C. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18285440/	52
Figura 20. Percentatge d'activitats segons els públics. M A C. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18211253/	53
Figura 21. Percentatge d'activitats participatives i intergeneracionals. M A C. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18288574	53
Figura 22. Percentatge d'activitats segons el tipus. Mèdol. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18285440/	54
Figura 23. Percentatge d'activitats segons els públics. Mèdol. Elaboració pròpia 2024 https://public.flourish.studio/visualisation/18211253/	55
Figura 24. Percentatge d'activitats participatives i intergeneracionals. Mèdol. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18288574	55
Figura 25. Percentatge d'activitats segons el tipus. Tecla Sala. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18285440/	57
Figura 26. Percentatge d'activitats segons els públics. Tecla Sala. Elaboració pròpia 2024 https://public.flourish.studio/visualisation/18211253/	58
Figura 27. Percentatge d'activitats participatives i intergeneracionals. Tecla Sala. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18288574	58
Figura 28. Nombre d'activitats de llarga durada. Elaboració pròpia 2024 https://public.flourish.studio/visualisation/18232706/	59
Figura 29. Percentatge d'activitats de llarga durada segons els públics. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18233191/	60
Figura 30. Localització de les entrevistes a les per persones jubilades. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18296623/	62
Figura 31. Percentatge de persones segons l'edat de la jubilació. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18371174/	68
Figura 32. Edat de jubilació i edat actual per cada persona entrevistada. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18371833/	69
Figura 33. Percentatge segons “nivell d’institució” de les persones entrevistades. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18322689/	69
Figura 34. Percentatge segons “freqüentació” de les persones entrevistades. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18370319/	70
Figura 35. Percentatge segons la proximitat geogràfica de les persones entrevistades. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18370864/	70
Figura 36. Percentatge de “benefici buscat” de les persones entrevistades. Elaboració pròpia 2024. https://public.flourish.studio/visualisation/18378222/	71

Figura 37. Percentatge segons "l'actitud" de les persones entrevistades. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18371063/> 72

Figura 38. Percentatge de persones que tenen algun membre de la família amb sensibilitat artística. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18371663/> 72

Figura 39. Percentatge de persones que d'infants tenien interès artístic. Elaboració 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18372076/> 73

Taules

Taula 1. Criteris grup segment (1) apreciadores. Elaboració pròpia 2024.	76
Taula 2. Criteris grup segment (2) creadores. Elaboració pròpia 2024.....	77
Taula 3. Fragment de la base de dades de les activitats. Elaboració pròpia 2024.	91
Taula 4. Guió de les entrevistes. Elaboració pròpia 2024.....	93

Agraïments

El sector cultural podria considerar-se com una família, una xarxa comunitària relacional, on en moltes ocasions entre professionals ens donem suport, i quan això passa, m'omple l'ànima.

Primer de tot, vull agrair sincerament a totes les persones usuàries dels centres que he conegut, només per això aquest treball ja ha estat gratificant. He conegut a artistes i persones magnífiques a qui vull agrair la il·lució amb la qual m'heu transmès les vostres vivències. Gràcies, Adela, Àngels, Carles, Imma, Lluís, Mari Luz, Neus i Quim.

Gràcies a les persones dels centres d'arts visuals amb les quals he conversat, m'heu fet sentir part de la vostra realitat. Espero haver tractat la vostra feina amb el respecte i l'admiració que es mereix. Gràcies, Aida Boix, Bruna Dinarés, Caterina Almirall, Clara Renau, Diana Sans, Eulàlia Garcia, Gisel Noè, Maite Palomo, Miriam Soms, Quim Packard, Rosa Villanueva i Roser Sanjuan. També vull agrair a la Montse Bueno la nostra conversa, la qual em va fer descobrir un nou projecte molt interessant.

Gràcies a totes les persones amb qui he compartit durant el Màster, tant alumnat com professorat. Sobretot a les meves companyes, per les nombroses i llargues tardes a la facultat. També gràcies a les persones que durant aquest procés m'heu assessorat.

Especialment, vull expressar el meu agraïment a les persones que m'han tutoritzat, el Dr. José Vicente Pestana i la Dra. Núria Codina. Gràcies per la vostra orientació en aquest procés i per orientar-me per treure el millor de mi.

Finalment, gràcies a la meva família i al meu marit per estar sempre al meu costat i donar-me suport en tots els àmbits possibles, us estimo.

Resum

La jubilació pot ser percebuda tant com un final com un inici, i és en aquest interstici que se situa el present treball. En aquest nou començament, les activitats d'oci escollides de manera lliure poden tenir un paper molt important. L'objectiu d'aquesta recerca és establir criteris per al disseny d'activitats en centres públics d'arts visuals, amb la finalitat de dinamitzar l'oci de les persones jubilades i millorar el seu benestar.

Per aconseguir-ho, s'han emprat metodologies qualitatives i quantitatives, utilitzant instruments com entrevistes i qüestionaris. Els resultats obtinguts han servit per definir criteris segmentats segons el tipus d'interès artístic, diferenciant entre les persones que prefereixen una relació més intel·lectual amb les arts visuals contemporànies i aquelles amb una passió per la pràctica artística i les activitats creatives.

Així mateix, s'han proposat estratègies i pautes que poden seguir els professionals de la gestió cultural per dissenyar programes i activitats orientats a millorar la qualitat de vida de les persones jubilades. Per concloure, s'ha posat de manifest la dificultat de crear criteris unificats, ja que cada persona és única, així com cada centre i cada proposta expositiva.

Paraules clau: persones jubilades, oci seriós, activitats d'arts visuals, centres d'art i benestar.

Abstract

Retirement can be perceived as both an end and a beginning, and it is in this interstice that the present work is situated. In this new beginning, freely chosen leisure activities can play a very important role. The aim of this research is to establish criteria for the design of activities in public visual arts centres, with the aim of boosting the leisure of retirees and improving their well-being.

To achieve this, both qualitative and quantitative methodologies have been employed, utilizing tools such as interviews, questionnaires, and descriptive statistics. The obtained results have helped define the type of artistic interest based on segmented criteria, differentiating between those who prefer a more intellectual relationship with contemporary visual arts and those with a passion for art practice and creative pursuits.

Thus, strategies and guidelines have also been proposed for professionals to design programs and activities aimed at improving the quality of life of retirees. To conclude, the difficulty of creating unified criteria has been revealed, since each person is unique, as well as each centre and each exhibition proposal.

Keywords: retirees, serious leisure, visual arts pursuits, art centres and well-being.

Introducció

La jubilació pot ser percebuda com un final i, alhora, com un inici, el present treball s'ubica en aquest interstici per aportar llum a aquest moment vital. Han sorgit preguntes i reflexions que han motivat la recerca per contribuir a deixar de banda els estereotips negatius, i aprendre de les vivències de les persones jubilades. En el moment de la jubilació sorgeix una oportunitat per gaudir d'activitats culturals i artístiques, aquestes són associades al temps lliure, a l'oci.

Una primera aproximació a la temàtica ha posat de manifest una mancança d'estructuració de criteris, per crear intervencions dirigides de manera efectiva cap a la qualitat de vida i que siguin fàcils d'aplicar per qualsevol professional de la gestió cultural. Més enllà de l'experiència i la sensibilitat particular de les persones responsables d'aquesta tasca dins de cada centre.

Aquesta recerca vol contribuir, de manera modesta, a l'escassetat d'estudis sobre programes i activitats d'arts visuals enfocades cap a la qualitat de vida, tot i que en el context contemporani s'ha teoritzat sobre com els centres d'art i els museus poden convertir-se en espais de benestar per a la comunitat, sense formular una aplicació específica. També trobem anàlisis de públics d'altres sectors culturals que es poden aplicar a les arts visuals. La proposta de valor dels centres d'arts visuals rau en el fet que actuen com a agents vertebradors del territori mitjançant l'art contemporani.

Les últimes tendències artístiques posen de manifest el "gir social", reivindicant el valor de la comunitat, les cures i les històries vitals. En aquesta línia, es busca que aquelles persones que transiten i habiten aquests espais esdevinguin agents clau, en lloc de simples espectadors passius.

Un dels segments de públic que freqüenten aquests centres són les persones jubilades, i els motius d'assistència són diversos; algunes poden tenir un interès genuí per l'art i la creació, mentre que d'altres poden ser atretes per la proximitat geogràfica i per la seva atmosfera acollidora.

És interessant detectar els motius que impulsen a aquestes persones a participar en les activitats que ofereixen els centres d'arts visuals. A través de la mirada de l'oci seriós es pot dinamitzar el seu temps lliure per una bona qualitat de vida. L'oci seriós es presenta dins dels estudis d'oci, principalment es caracteritza per l'actitud altament compromesa per part de les persones que tenen l'afició.

En els següents apartats d'aquest treball, es desglossarà el plantejament de la recerca, els objectius, la metodologia emprada i el marc teòric que sustenta l'estudi. A continuació, es presentarà la investigació i l'anàlisi dels centres d'arts visuals, incloent-hi les seves activitats, programes i públics, a partir de les diverses fonts d'informació i el qüestionari que s'ha dissenyat per la investigació.

Per conèixer les vivències de les persones jubilades s'analitzaran les entrevistes, posant-les en relació amb la teoria de l'oci seriós. L'estudi de les entrevistes realitzades aportaran una perspectiva més profunda i enriquidora sobre el tema, de la mà de les protagonistes.

Posteriorment, recollint el fruit de l'anàlisi, es proposaran uns criteris per dissenyar activitats específicament dirigides a millorar el benestar de les persones jubilades, amb l'objectiu de contribuir a la seva satisfacció personal. Finalment, es presentaran les conclusions de la recerca, on s'abordaran les limitacions identificades i se suggeriran possibles línies de recerca futures.

Aquest enfocament permetrà no només comprendre l'estat actual dels centres d'arts visuals, sinó també oferir unes pautes per dinamitzar l'oci i potenciar el benestar de les persones jubilades a través de les arts visuals. L'estudi busca establir un pont entre la teoria i la pràctica, proporcionant una base per a la implementació de programes que puguin tenir un efecte positiu en la vida de les persones jubilades.

1. Plantejament de la recerca

1.1. Problemes de recerca

Quan una persona es jubila, experimenta canvis significatius en la seva estructura de temps i en les seves relacions socials. La rutina laboral que marcava els seus dies desapareix, deixant espai per a una nova manera de gestionar el temps. A més, les interaccions socials que es donaven en l'àmbit laboral desapareixen, ja que deixen de formar part de l'entorn laboral actiu.

La jubilació pot ser vista com una oportunitat per dedicar temps a aquelles aficions o interessos, que havien estat relegats durant els anys de treball. Davant l'associació entre envelliment i pèrdua, la jubilació es presenta com un nou començament, gràcies al temps disponible per a activitats d'oci. Aquestes activitats d'oci sovint estan associades amb aspectes culturals i artístics.

Les persones jubilades poden vincular-se inconscientment a l'oci seriós, convertint un interès en una veritable afició, que podria millorar la seva qualitat de vida a través d'activitats gratificants com les arts visuals. A més, l'oci seriós, juntament amb altres estudis, es poden incorporar per establir pautes a l'hora de dissenyar activitats enfocades al benestar.

Els centres públics d'arts visuals es presenten com equipaments territorials que vertebraven l'oferta artística contemporània per a públics diversos. Aquests espais de proximitat, incorporen activitats que poden contribuir a cobrir algunes de les necessitats de les persones jubilades.

1.2. Supòsits de partida

A partir de la definició del problema sorgeixen diferents supòsits de partida i, per tant, línies de treball.

- Quins són els motius de les persones jubilades per participar en activitats d'art visuals?

Un dels supòsits se centra en la idea que les persones jubilades han d'ajustar-se a la seva nova realitat, reestructurant el seu temps i les seves relacions socials. L'oci seriós pot proporcionar aquesta pauta en el seu dia a dia, oferint una oportunitat per iniciar o reprendre aficions que, a causa del treball, han estat relegades. Aquest estudi parteix de la premissa que moltes d'aquestes aficions es troben en el camp de l'art i la cultura.

- Quines són les activitats i programes oferts pels centres d'arts visuals, que poden orientar-se cap al benestar de les persones jubilades?

Es pressuposa que els centres públics d'arts visuals ofereixen espais per la comunitat, que dinamitzen el territori i mantenen una estreta relació amb les persones usuàries intentant abastar públics diversos, entre ells les persones jubilades.

- Quins són els criteris que es podrien formular per contribuir al benestar de les persones jubilades?

A partir de la recerca dels centres d'arts visuals i de les entrevistes, analitzades a partir de la perspectiva de l'oci seriós i altres teories exposades al marc teòric, s'extreuen reflexions que serveixen de guia per dissenyar activitats d'arts visuals, orientades cap al benestar d'aquestes persones.

2. Objectius

2.1. Objectiu general

Establir uns criteris pel disseny d'activitats en centres públics d'arts visuals, a fi de dinamitzar l'oci de persones jubilades per millorar el seu benestar.

2.2. Objectius específics

- Investigar la programació dels centres públics d'arts visuals per comprendre les seves línies d'actuació i detectar activitats adreçades a persones jubilades.
- Analitzar l'experiència de persones jubilades usuàries d'activitats en centres públics d'arts visuals per identificar com millorar el seu benestar.
- Extreure uns criteris que puguin servir de guia per crear activitats enfocades al benestar de les persones jubilades per dinamitzar el seu oci.

3. Metodologia

Partint de la temàtica d'estudi, per recollir les dades s'han emprat tècniques mixtes, l'oci es pot mesurar de manera qualitativa i quantitativa. Es considera important que les ciències humanes i socials utilitzin les dues metodologies (Codina, 1999). A més, com ens suggereix Frederic Munné, comparant el piano i el violí, on el piano produeix un so discontinu (quantitatiu) i el violí un de continu (qualitatiu), fa servir aquest paral·lelisme per il·lustrar la dualitat amb què s'accedeix a les tècniques de recerca (2000).

Aquest estudi s'inspira a partir de les perspectives positivista i constructivista. Per un costat, es creu que es pot mesurar la realitat i estudiar amb eines fiables i vàlides. Per l'altre costat, es contempla que no hi ha una sola realitat, a vegades hi ha altres significats subjacents en els esdeveniments i activitats (Boixadós, 2023).

Respecte a la profunditat de l'estudi, aquesta és explicativa, la qual cosa implica que es busca entendre i explicar les relacions de causa i efecte, entre les variables d'estudi i els seus resultats. L'abast de l'estudi és microsociològic, ja que se centra en un nivell específic d'anàlisi, en un grup reduït de participants. Pel que fa a la recopilació de dades, aquest estudi utilitza fonts mixtes, secundàries i primàries. Les fonts secundàries estan destinades a reforçar el marc teòric, mentre que les fonts primàries impliquen la recopilació de noves dades a través d'instruments per la recerca.

La investigació s'ha dividit en cinc fases:

- La primera ha consistit a determinar l'enfocament de la recerca, redactar i definir metodològicament el projecte, així com cercar literatura per confeccionar el marc teòric.
- En la segona s'ha centrat en els centres d'arts visuals, s'ha creat una base de dades amb les activitats, els programes i públics. S'ha dissenyat el qüestionari per aprofundir i contrastar la informació, contactant amb els centres per distribuir-lo, finalment s'ha analitzat la informació obtinguda.

- En la tercera, s'ha dut a terme les entrevistes a les persones jubilades i la seva anàlisi. S'ha dissenyat el guió i s'ha preparat el consentiment informat. Després, s'han programat les entrevistes individuals semiestructurades, que posteriorment s'han transcrit i analitzat.
- En la quarta s'ha reflexionat i creuat les diverses dades per crear els criteris per dissenyar les activitats.
- Per acabar, en la cinquena s'ha finalitzat la recerca amb les conclusions pertinents i la difusió del resultat amb les persones implicades.

3.1. Participants, instruments i procediments d'anàlisi

L'àmbit d'estudi són les persones jubilades usuàries dels centres públics d'arts visuals, així com la programació i les persones responsables d'aquests equipaments. Les tècniques emprades són l'entrevista semiestructurada i el qüestionari, els instruments són d'elaboració pròpia a partir de les orientacions de la literatura. Aquesta recerca se centra en els "públics" que són participants reals en l'oferta cultural i els centres que ofereixen la programació en el sector. S'entén per "sector" aquell espai conceptual o temàtic en el qual està previst fer la intervenció (Roselló, 2017).

3.1.1. Els centres públics d'arts visuals

L'elecció de centres públics parteix d'una premissa, la institució cultural ha de ser capaç de garantir un servei públic, al mateix temps que promou la producció d'un bé comú (Rowan, 2014). S'han seleccionat centres del *Sistema Públic d'Equipaments d'Arts Visuals* (SPEAV), aquest sistema classifica els equipaments en tres categories: *equipament nacional*, *centres territorials d'arts visuals* i *centres i espais d'arts visuals*.

Concretament, s'han escollit els *centres territorials*, els quals reben l'identificador de *Xarxa de Centres Territorials d'Arts Visuals de Catalunya*. Són centres que tenen una vinculació amb el territori, i la seva programació està específicament enfocada a l'àmbit de les arts visuals contemporànies. A més, es vol contribuir a aportar una mirada descentralitzada de la cultura. En aquest, cas s'ha exclòs l'equipament nacional, el MACBA, ja que aquest disposa de recursos abundants i una àmplia oferta d'activitats. Per contra, la categoria *centres i espais locals* engloba diversos equipaments que, tot i presentar algunes activitats i exposicions d'arts visuals, no mantenen una programació ni una oferta regular en aquest àmbit.

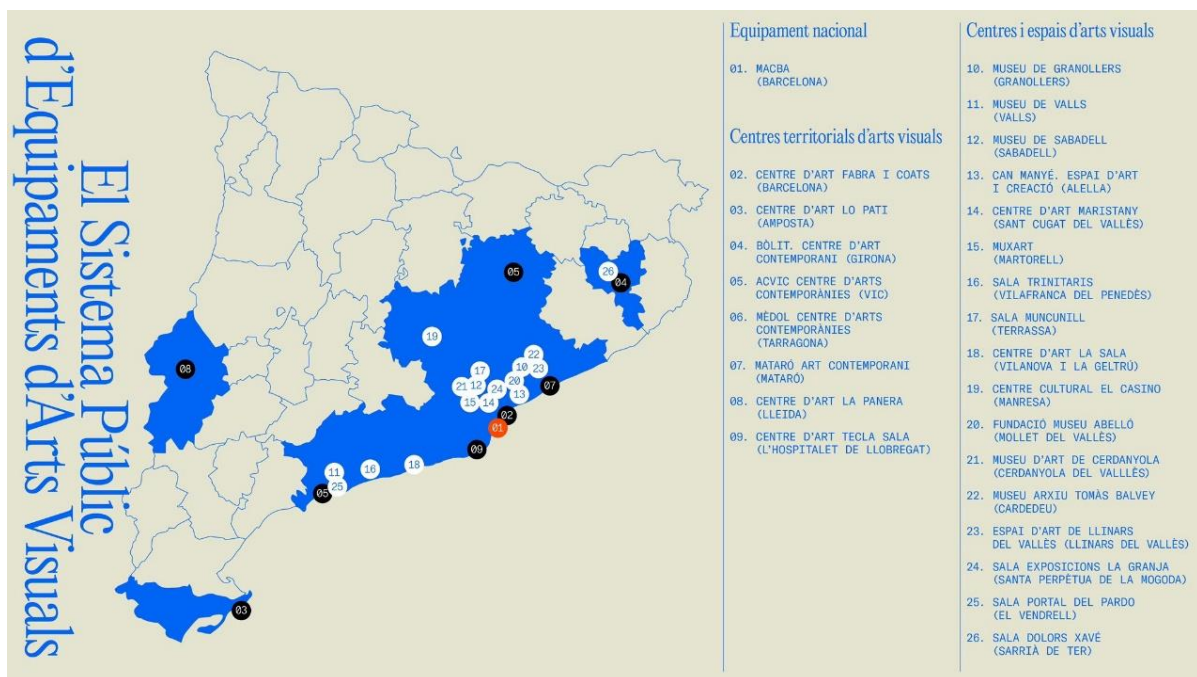


Figura 1. Infografia del SPEAV. Recuperat de <https://t.co/IRQTtBmlwv>

Segons el decret els *centres territorials* han de ser equipaments locals i supralocals, impulsats per l'Administració de la Generalitat i de titularitat municipal. La seva missió és difondre l'art contemporani a escala local, supralocal, nacional i internacional, amb l'objectiu de promoure la creació, investigació, producció, exhibició i difusió de projectes artístics contemporanis. Han de patrimonialitzar les obres i fomentar la creació de valor amb projectes educatius i de dinamització de públics. També han de prendre mesures per evitar discriminació de gènere, assegurant la presència i participació de dones, evitar la reproducció d'estereotips i la seva cosificació en les manifestacions culturals (Generalitat de Catalunya, 2020).

S'ha dissenyat un qüestionari, destinat a aprofundir i concretar la informació obtinguda dels centres públics d'arts visuals. S'ha contactat amb les persones a càrrec de les activitats dels vuit centres per respondre'l. En cas de ser necessari. En cas de ser necessari, la informació obtinguda ha estat ampliada amb les diverses fonts d'informació publicades en línia.

Per fer una anàlisi més exhaustiva i per complementar quantitativament la informació qualitativa obtinguda a través del qüestionari, s'ha creat una base de dades recopilant les activitats que tenen lloc l'any 2024, les que han estat publicades fins al 24 de maig, en total s'han recollit 160 activitats. Les fonts d'informació han sigut les pàgines web, xarxes socials i les *newsletters*, així com l'assistència a algunes activitats per observar en primera persona com es desenvolupen. Algunes de les dades classificades han sigut interpretades amb certa subjectivitat i s'han analitzat mitjançant estadística descriptiva amb taules dinàmiques d'*Excel* i gràfics amb *Flourish* per visualitzar-les.

La informació recopilada s'ha ordenat en les següents categories per cada activitat:

- Centre d'art: nom del *centre territorial*.
- Nom de l'activitat: nom que figura a la pàgina web del *centre territorial*.
- Exposició vinculada: nom de l'exposició, en cas que l'activitat s'inclouï en una.
- Cicle: nom del programa o projecte dins el qual s'emmarca l'activitat.

- Tipus d'activitat:
 - Conversa o debat: inclouen aquestes dues paraules o la seva definició concorda amb aquesta categoria.
 - Convocatòria, certamen, beca o residència: qualsevol forma d'ajut per artistes i professionals de les arts visuals.
 - Inauguració o presentació: obertures d'exposicions i presentacions de projectes, programes i publicacions.
 - *Performance*, acció en viu o festival: activitats que inclouen una acció en directe.
 - Seminari, conferència o jornada: activitats generalment no participatives on es busca aprofundir sobre una temàtica.
 - Taller, laboratori, formació o recerca col·lectiva: activitats que busquen l'experiència artística d'una forma pràctica i compartida.
 - Visita a l'exposició: guiades per part del personal de sala, persones curadores o artistes, poden incloure dinàmiques participatives.
 - Altres activitats: itineraris patrimonials, visionats de curs cinematogràfics i altres activitats no relacionades amb les arts visuals.
- Participativa: s'incorporen dinàmiques i jocs demanen que el públic s'impliqui.
- Llarga durada: generalment són activitats que s'inclouen dins de programes que es fan anualment i tenen una continuïtat en les seves sessions.
- Tipus de públics segons les activitats: artistes i comunitat hospitalària, artistes i professionals, col·lectius salut mental, comunitat educativa, familiar, infants, joves i persones grans, persones en processos de criança, persones grans, persones interessades en les pràctiques artístiques, públic general, públic general i col·lectius i usuari de videojocs.
- Intergeneracional: si l'activitat incorpora a persones de diverses generacions.

3.1.2. Les persones jubilades usuàries dels centres públics d'arts visuals

La mostra ha estat seleccionada de manera no probabilística, es tracta d'una mostra intencional de persones jubilades usuàries dels centres. Per captar la mostra, s'han utilitzat tres mètodes:

- Demanant suport a les persones responsables dels centres, que han proposat usuàries que complien el perfil d'investigació.
- Assistint a activitats als centres per poder entrevistar persones in situ o agafar les dades de contacte.
- Un dels centres es va oferir a enviar un missatge a la seva base de dades, però aquesta última via no va generar cap participant.

En total s'han entrevistat a vuit persones, cinc dones i tres homes, dels centres Bòlit Centre d'Art Contemporani, Fabra i Coats: Centres d'Art Contemporani, ACVic Centre d'Arts Contemporànies i Centre d'Art la Panera. La mostra no pretén ser representativa, sinó conèixer algunes realitats puntuals de les persones usuàries d'activitats als centres seleccionats.



Figura 2. Nombre d'entrevistes segons els centres d'arts visuals. Elaboració pròpia 2024.
<https://public.flourish.studio/visualisation/18301889/>

El disseny de les entrevistes s'ha concebut a partir de la integració del marc teòric, incorporant les idees i conceptes de les persones autores en el camp pertinent. Així doncs, les entrevistes han estat estructurades de manera que abordin les qüestions clau i els temes fonamentals que sorgeixen en la literatura, mentre que també permeten l'exploració de noves àrees i perspectives emergents. A més, s'ha tingut en compte la flexibilitat necessària per adaptar-se als contextos individuals de les persones entrevistades, permetent que les seves veus i experiències singulars siguin expressades i valorades.

La informació es posa en relació amb els diversos apartats de la teoria, especialment es relaciona amb les característiques de l'oci seriós, les funcions de l'oci seriós en la vida de les persones jubilades i les variables de segmentació de públics. Les dades s'han analitzat amb *Atlas.ti* i *Excel*, s'han sintetitzat i extret codis, a part de codificar per analitzar el contingut en si mateix, també s'ha codificat el material per idees temàtiques (Gibbs, 2007). De la informació qualitativa, a banda de sintetitzar-la, s'ha unificat per extreure dades quantitatives i analitzar-la com a estadística descriptiva a través d'*Excel* i per visualitzar-les en gràfiques amb *Flourish*.

3.2. Consideracions ètiques

Les persones participants han signat un consentiment informat, a més s'ofereix la possibilitat de rebre una còpia de la transcripció de l'entrevista, per tal de matisar i donar el vistiplau dels materials obtinguts, així com l'enviament del document final de l'estudi.

Per respectar la privacitat de les entrevistades, no es mostraran les transcripcions de les entrevistes, ni els seus noms durant l'anàlisi. No obstant això, totes les participants van donar el vistiplau, perquè apareixes el seu nom i imatge, el nom s'han inclòs en l'apartat d'agraïments.

4. Marc teòric

El marc teòric està format en quatre parts en els quals s'insereix la problemàtica, es pretén donar una visió holística de la temàtica. Encara que l'objecte d'estudi presenta diverses dificultats a l'hora d'articular-se, aquest marc teòric vehicula categories amb les quals estructurar la recerca.

En el primer apartat es contextualitza la noció d'oci i oci seriós i la seva rellevància per a una bona qualitat de vida. Aporta les claus per detectar si les persones jubilades segueixen patrons d'oci seriós en les seves aficions.

A través de l'estructura que aporta l'oci seriós, en el segon apartat es presenta la situació de la vellesa global, com a augment de l'esperança de vida a causa de millores sanitàries i socials. En la jubilació es perd l'estructura diària i disminueixen les relacions socials, la visió de l'oci seriós permetrà dissenyar intervencions dirigides al benestar de les persones jubilades.

Encara que no s'ha de confondre la vellesa amb la jubilació, podríem considerar que les persones jubilades estan entre l'estadi vital de persones adultes i grans, per tant, els coneixements i experiències de professionals que treballen amb col·lectius de persones grans poden guiar aquest treball a l'hora de presentar uns criteris per millorar la qualitat de vida. En conseqüència, el tercer apartat recull algunes pautes, així com una proposta de variables per poder analitzar les entrevistes posteriors.

L'afició a la pràctica i al consum d'arts visuals compleix tots els requisits segons la teoria de l'oci seriós, per esdevenir una afició per millorar la qualitat de vida de les persones jubilades. Els equipaments i les persones investigadores en els darrers anys han situat els centres d'art i els museus com espais segurs que poden contribuir al desenvolupament ple de les persones i de la comunitat.

4.1. L'oci seriós per una bona qualitat de vida

La perspectiva de l'oci seriós aporta a l'estudi una sèrie de dinamitzacions per millorar la qualitat de vida de les persones jubilades. Promovent el desenvolupament personal i crear un entorn propici per crear noves relacions personals basades en l'ús del temps lliure.

L'oci es caracteritza per ser una activitat no imposada, contextualment situada, que es realitza durant el temps percebut com a lliure, cal que la persona desitgi viure l'activitat d'oci mitjançant les seves habilitats i recursos, i que aquesta es desenvolupi d'una manera gratificant (Stebbins, 2005). L'oci millora l'estat d'ànim i facilita la creació de relacions (Kleiber et al., 2011), es considera un paràmetre fonamental per una bona qualitat de vida (Ortuzar, s.d.).

Per tant, l'oci és una activitat positiva, a causa dels sentiments que pot produir, les persones també poden sentir-se positives cap a la vida en general (Seligman i Csikszentmihalyi, 2000). Cada activitat ha de ser estudiada amb cura per descobrir les propietats que contribueixen a l'experiència que ofereix (Stebbins, 2018), l'experiència està relacionada amb la manera en la qual les persones viuen l'activitat, en concret l'oci seriós no es restringeix a una única activitat, sinó que es caracteritza per la manera en què l'individu s'implica en aquesta (Codina, 1999).

Dins del camp de l'oci, l'oci seriós és la cerca sistemàtica de la plena satisfacció a través d'una afició, cal que les persones participants la trobin substancialment interessant, s'impliquin i formin una carrera, no laboral, centrada a adquirir i expressar les seves habilitats especials, coneixement i experiència (Stebbins, 2000), per tant, l'oci seriós és transversal, perquè engloba tant l'àmbit individual com l'organitzatiu, social i cultural (Stebbins, 2005).

La perspectiva de l'oci seriós inclou tres formes principals d'oci: casual, seriós i basat en projectes (Stebbins, 2020). L'oci casual engloba activitats d'entreteniment, relaxació, converses sociables, estimulació sensorial, voluntariat casual i activitats aeròbiques plaents. Les aficions serioses es divideixen en l'oci seriós i la feina devota.

L'oci seriós es pot dividir en tres categories: activitats *amateur* (arts, ciències, esport i entreteniment), voluntariat (popular, basat en idees, material, floral, fauna, mediambiental) i aficions [*hobby*] (col·leccionisme, fabricació i retocs, participació en activitats, esports i jocs, i activitats artístiques [*liberal arts pursuits*]). La feina devota engloba les professions *freelance*, consultoria, alguns oficis especialitzats i alguns petits negocis. L'oci basat en projectes es caracteritza per una activitat puntual, pot ser només un cop o ocasional.

Per diferenciar l'oci seriós del casual, Stebbins extreu sis característiques (2020):

1. La necessitat de perseverar, ja que es vol experimentar un nivell de satisfacció en l'activitat, per tant, cal que de tant en tant, l'activitat pugui presentar certs reptes.
2. La tendència a desenvolupar una carrera en l'activitat triada, caracteritzada pels seus propis continguts únics i etapes d'assoliment.
3. Les persones participants en l'oci seriós inverteixen un esforç personal significatiu, sovint utilitzant coneixements, formació o habilitats especialitzades per assolir objectius concrets dins de la seva activitat triada.
4. Els beneficis són tangibles i duradors, com ara l'autorealització, l'autoexpressió, la interacció social i la creació de productes físics no efímers.
5. Cada afició l'acompanya una ètica complexa i única, que reflecteix actituds compartides, valors, creences i objectius entre les persones participants.
6. El sentiment de pertinença, les persones participants en l'oci seriós tendeixen a identificar-se fortament amb les seves activitats triades, formant un aspecte distintiu de la seva identitat personal basat en les altres qualitats esmentades anteriorment.

En aquest punt, s'obren sis vies per analitzar l'experiència de les persones jubilades implicades en activitats, i per distingir si la seva pauta d'activitat és casual o seriosa. Seguint el fil del sisè punt, un estat òptim d'identitat s'experimenta com un sentit subjectiu d'igualtat i continuïtat a través del temps i l'espai (Kroger i Adair, 2008). Durant la jubilació, hi ha més temps per continuar i aprofundir en les aficions que fins aquell moment han format part de la identitat personal. Això proporciona sensacions de benestar, de sentir-se *a casa* en el propi cos i en el món psicològic i social, conductualment, la identitat permet a una persona moure's amb un sentit d'orientació i un propòsit a la vida (Kroger i Adair, 2008).

Per tant, l'oci seriós aporta una sèrie de dinamitzacions en el comportament de la persona. Aquest camp d'estudi pren importància per comprendre els patrons i actituds de les persones jubilades que assisteixen a activitats d'arts visuals. Ens permetrà deduir com és la relació amb la seva afició i com poder millorar la seva qualitat de vida.

4.2. El beneficis de l'oci seriós en la vida de les persones jubilades

L'envelliment de la població a escala mundial està generant canvis significatius en les dinàmiques socials i individuals, especialment en relació amb la jubilació, que pot ser percebuda de manera positiva o negativa. La incorporació de l'oci seriós, en les dinàmiques diàries en la jubilació pot contribuir a l'estructura del dia a dia d'aquestes persones per gaudir-ne els beneficis i viure aquest moment vital d'una manera gratificant.

Les estadístiques globals constaten un canvi demogràfic progressiu, l'augment en l'esperança de vida es suma al descens en les taxes de natalitat, el que està causant un ràpid envelliment de les poblacions de tot el món (OMS, 2015). Aquesta tendència també es deu als avenços socials, econòmics i sanitaris (OMS, 2022).

L'envelliment està associat a la pèrdua, i amb la jubilació es produeix una pèrdua d'activitats basades en el treball i les interaccions socials (Jolles et al., 2023), la finalització de l'etapa laboral porta implícits un seguit de canvis que afecten diverses esferes de l'existència. La majoria de les persones experimenten un canvi d'identitat i estatus quan es jubilen (Strom i Strom, 2020). A més, genera una varietat de reaccions individuals, des d'una sensació d'alliberament fins a una experiència potencialment traumàtica (Dychtwald i Morison, 2020).

En general, la transició cap a la jubilació sovint s'associa amb millores en la salut, sobretot quan es viu com una experiència alliberadora (Dychtwald i Morison, 2020). És comú, que les persones estiguin esperant a la jubilació per explorar altres facetes de la vida i passar més temps amb la família i les amistats (Heaven et al., 2013). La majoria de les persones estan generalment satisfetes i felices d'haver-se jubilat, especialment aquelles que han mantingut un patró d'activitat (Rosenkoetter et al., 2001) regular a la seva vida. Aquestes persones generalment tenen bona salut i estan relativament tranquil·les en diversos aspectes vitals, incloent-hi el financer (Hutchinson i Kleiber, 2023).

En canvi, quan la jubilació és percebuda com a forçada o no volguda, sovint s'associa amb una reducció significativa en el benestar i la salut mental (Ryan et al., 2017), hi ha una minoria substancial que troba la jubilació estressant, incloent-hi actituds negatives cap a la gestió del temps i l'oci. Es pot produir una dissonància cognitiva per la falta de preparació de les persones cap aquesta transició, per tant, estan en risc d'empitjorar en la seva salut i benestar a mesura que transiten cap a una edat més avançada (Hutchinson i Kleiber, 2023). Cal matisar que cada casuística és única i que, en alguns casos, aquest dualisme no és tan marcat, sinó que es pot situar en un punt intermedi.

Com a resultat, la jubilació pot precipitar canvis positius o negatius en la identitat, la interacció social i les activitats intel·lectuals, així com en la seguretat financera i les relacions familiars (Olds et al., 2018). Per aquest motiu, introduir els principis de l'oci seriós pot contribuir al benestar personal. Per tant, la transició cap a la jubilació és el moment de reorganitzar les activitats diàries (Sprod et al., 2017).

Es recomana participar en activitats de manera regular (Kleiber et al., 2011) per obtenir un major benestar subjectiu (Nimrod, 2007), per aquest motiu pren rellevància l'oci seriós relacionat amb les teories de l'envelliment saludable, ja que aporten una estructura temporal en mantenir activitats regulars davant la pèrdua del treball i altres rols (Kleiber et al., 2011). Encara que els individus tendeixen a mantenir els patrons psicològics i socials adoptats anteriors a la jubilació, desenvolupant patrons d'activitat estables els ajuda a preservar aquest la continuïtat (Nimrod, 2008), els quals conformen la identitat personal.

Ampliant la qüestió identitària, a més, s'han identificat set funcions de l'oci seriós a les vides de les persones jubilades (Stebbins, 1992):

1. Proporcionar una activitat semblant al treball: aquesta funció ajuda a les persones jubilades a mantenir una estructura en el seu dia a dia, amb un horari definit i tasques concretes a realitzar, cosa que pot ser beneficiós per a la seva salut mental i emocional.
2. Oferir un possible vincle amb antics companys de feina, amics i familiars actuals: les persones jubilades poden mantenir el contacte amb persones importants de la seva vida, com antics companys de treball, amics i familiars, i crear nous espais de relació i experiències compartides.
3. Ampliar el cercle social: l'oci seriós pot ser una oportunitat per conèixer noves persones i ampliar el cercle social, cosa que pot ser especialment important en el moment de la jubilació, quan les interaccions socials poden disminuir.
4. Promoure la transcendència: a través de l'oci seriós, les persones jubilades poden trobar significat i propòsit en les seves activitats, contribuint a una sensació de rellevància i realització personal.
5. Constituir un tema en la revisió de la vida: l'oci seriós pot ser un element important en la revisió de la vida de les persones jubilades, ajudant-les a reflexionar sobre les seves experiències passades i donant un sentit a la seva trajectòria vital.
6. Fomentar la responsabilitat: mitjançant l'oci seriós, les persones jubilades poden assumir responsabilitats i compromisos, la qual cosa pot ser beneficiós per al seu benestar emocional i social.
7. Satisfer certes necessitats d'altres persones: a través de l'oci seriós, les persones jubilades poden satisfer les necessitats d'altres persones, ja sigui mitjançant la seva participació en activitats comunitàries, voluntariat o altres formes de servei a la comunitat. Això pot contribuir al seu sentit de pertinença i utilitat.

Doncs, s'afirma que la jubilació pot ser una experiència positiva per aquelles persones que mantenen activitats regulars i la veuen com una oportunitat per explorar noves facetes de la vida. No obstant això, la manca de preparació o una jubilació forçada pot afectar negativament el benestar i la salut mental.

Per concloure, es dedueix per mantenir una estabilitat durant aquesta etapa, cal nodrir un patró d'activitat que ofereixi una regularitat temporal, interaccions socials, un sentit de transcendència, una revisió de vida i que fomenti la responsabilitat. Aquestes pautes serviran al propòsit de la recerca.

4.3. Dinamitzar l'oci de les persones jubilades mitjançant activitats culturals

Les activitats culturals i artístiques poden generar espais de trobada, relació, aprenentatge i intercanvi, entre d'altres, enriquint l'experiència personal i fomentant el creixement personal. A més, en el cas de les persones jubilades aquestes activitats poden ser un vehicle per aprofundir en la seva afició i el seu propòsit de vida, així com establir noves relacions.

Al llarg de la història, les arts i la cultura han ajudat les persones a sentir-se connectades entre si, experimentar un profund sentit de pertinença a les seves comunitats i millorar el seu desenvolupament personal (Cotter et al., 2022). Aquestes afirmacions complementen l'anteriorment citat, ja que reforcen la idea de com l'oci seriós es pot aplicar al benestar de les persones jubilades.

L'experiència personal en la participació d'activitats pot diferir molt d'una persona a una altra, en funció del seu context i formació. Podríem considerar que això depèn del seu capital cultural. La construcció del capital cultural (Bourdieu, 2020) s'ha aplicat àmpliament per a comprendre la capacitat d'un individu de comprometre's amb la cultura (Goulding, 2013). El gust i el consum cultural és un aspecte de l'estil de vida que permet a les persones expressar una forma de nivell de vida, més enllà de la seva economia (Bourdieu, 1998).

El *habitus* d'una persona, és a dir les seves creences, comportament i gustos, es desenvolupen sobretot en l'entorn familiar i educatiu. Per tant, el capital social d'una persona influeix en el seu capital cultural (Goulding, 2013). Els estudis sobre el consum d'arts argumenten que la forma en què els factors demogràfics interactuen amb altres factors determinen a la persona, sent els dos factors més rellevants el nivell educatiu i l'estatus social (Chan i Goldthorpe, 2007).

Per tant, cal tenir cert coneixement cultural i una actitud receptiva i activa per aprendre i permetre la reflexió (Cuenca, 2000). Així i tot, es considera que les activitats culturals i artístiques poden oferir un espai pel gaudi a totes les persones sense necessitat de coneixements tècnics ni destreses especials, manuals o intel·lectuals (Amigo, 2000).

Les activitats participatives comporten nivells més elevats de complexitat, són una forma de dur a terme activitats les quals suposen un repte (Csikszentmihalyi, 2001), les activitats actives tindran més beneficis en comparació amb activitats passives (Ateca-Amestoy et al., 2016), per tant, les activitats participatives a més de poder aportar satisfacció i creixement personal, també fomenten la interacció social i la construcció de relacions amb altres persones, aquestes relacions poden ser més riques si són amb persones de diverses procedències i edats.

Trobem relacions intergeneracionals de manera orgànica en alguns àmbits de la vida, el més comú és el familiar. En les activitats culturals i artístiques, podríem deduir que les propostes les quals van adreçades a “tots els públics” o “públic general”, podrien convidar a membres de diverses generacions. Però això estaria supeditat a què les temàtiques fossin atractives i accessibles per grups d'edat diversos.

Els efectes d'integrar membres de diferents generacions han estat poc estudiats (Kessler i Staudinger, 2007). Però, s'afirma que les relacions intergeneracionals poden enfortir els vincles emocionals, els intercanvis de suport social i poden afectar el benestar individual (Fingerman et al., 2024). Les activitats intergeneracionals fomenten la connectivitat social i són una eina per lluitar contra la soledat, la qual pot afectar negativament tant a adults joves com a adults grans. Tot i que les comunitats de persones jubilades ofereixen diferents activitats i oportunitats d'interacció, les relacions solen ser transitòries i no se sol arribar al nivell d'intimitat en comparació amb les relacions amb la família i els amics (Aguilera-Hermida et al., 2019).

A banda de com la persona viu l'activitat, per abordar i planificar qualsevol programa cultural és recomanable establir quins són els públics als quals van dirigides. A partir de Selles i Colomer (2009), els públics no són un conjunt homogeni, estan formats per persones singulars que comparteixen el mateix interès cultural.

La primera variable que presenten per comprendre les tipologies de públics és la participació en l'oferta, els segmenten en "públics" i "no públics". Aquesta recerca se centra en la variable "públics" que són participants reals en l'oferta cultural que, per tant, generalment mantenen una actitud proactiva. S'han seleccionat un seguit de variables que es tindran en compte a l'hora d'analitzar a les persones participants.

- La variable "nivell d'institució", és a dir el nivell d'estudis pot ser una eina interessant, però no determinant, els públics es poden dividir en estudis primaris, secundaris i superiors. En principi a més nivell d'estudis més coneixement i consum cultural, encara que no és una garantia.
- La variable "freqüentació" es divideix en públics ocasionals, habituals i assidus o aficionats, aquesta variable es relaciona amb la teoria de l'oci seriós.
- La variable "geogràfica" es divideix en públics de trànsit, proximitat i mercat secundari, és a dir turistes, locals i d'altres poblacions.
- La variable "estadi del cicle vital", en aquest cas se subdivideix en adults amb dependència de terceres persones, persones grans autònomes i persones grans dependents. A continuació s'expressa una classificació alternativa, segons l'estadi vital i l'estil de vida.
- La variable "benefici buscat" es divideix en goig emotiu, goig intel·lectual, aprenentatge, evasió i diversió, reafirmació del grup social i militància cultural. En aquesta categoria en molts casos no es pot determinar una forma inequívoca de benefici per cada participant de l'activitat.

Els públics es poden segmentar per un costat l'estadi vital i l'estil de vida, i per l'altre costat l'actitud. Segons l'estadi vital i l'estil de vida, els estadis vitals bàsics són infància, adolescència, vida adulta i vellesa, es considera que la infància i l'adolescència són moments vitals de formació. Encara que l'estudi se centra en les darreres categories, la vida adulta i la vellesa, no s'ha de confondre la vellesa amb la jubilació, la jubilació és l'alliberació de les obligacions laborals i la vellesa l'inici d'un procés de pèrdua d'autonomia física i social. A banda de la variable descrita anterior d'estadi del cicle vital també es pot segmentar segons l'estil de vida *single*, nucli familiar sense dependències i nucli familiar amb dependències. La segmentació de públics segons l'actitud són proactiva, reactiva i inactiva. L'actitud proactiva es pot classificar en tres categories, els públics amb tendència clàssica, noves tendències i tendències experimentals.

Per tant, s'afirma que totes les persones poden gaudir de les activitats culturals i artístiques per poder sentir-se connectades, sobretot quan l'intercanvi és amb membres de diverses generacions. També es beneficiaran més les persones participants quan l'activitat els involucri com a part activa.

Els públics es poden segmentar per crear intervencions més efectives, per un costat segons l'estadi vital i l'estil de vida, i per l'altre, en funció de l'actitud. Per tant, cal que l'activitat estigui focalitzada en el tipus de públic que vol abordar, per proporcionar una experiència satisfactòria encara que els factors personals puguin condicionar-la.

Aquesta literatura ens servirà a la recerca per comprendre des de diverses perspectives l'experiència de les persones jubilades en el gaudi del seu oci. Així com des de la institució les intervencions es poden dissenyar per respondre a grups específics de públics.

4.4. Les persones jubilades i les arts visuals en clau relacional

Des de fa unes dècades, les arts visuals s'han caracteritzat per l'obertura de processos i propostes, també s'ha posat en valor les experiències del públic als centres d'art i museus. La comunitat ha passat de ser entesa com quelcom aliè a convertir-se en un dels eixos principals de la pràctica artística. Per tant, moltes de les propostes han estat dissenyades específicament per a diversos públics i necessitats, amb el propòsit de fer que les persones se sentin connectades.

El concepte d'arts visuals neix d'una necessitat contemporània. L'art, com la Humanitat ha anat evolucionant amb el temps. Les manifestacions artístiques del segle XX han contribuït a diversificar l'essència del concepte tradicional, abans "belles arts" o "arts plàstiques", amb "arts visuals" s'inclou l'obra de les persones creadores recents i els agents que treballen al seu voltant (Associació d'Artistes Visuals de Catalunya, 2006). Algunes de les tendències que van anar sorgint van ser el videoart, *land art*, *performance*, instal·lacions, i més recentment la incorporació de les noves tecnologies (Equipo editorial Etecé, 2021).

Per la naturalesa experimental de les arts visuals contemporànies, aquestes tenen propostes tan variades com les idees de les persones creadores (Rubayo, 2022), i per aquesta subjectivitat pot causar una barrera amb el públic general. S'enfronten al fet que la gent pot trobar-ho difícil d'entendre (Venäläinen, 2012), generant dues actituds aparentment oposades, apel·lació i frustració, encara que la línia que les separa és fina (Pitts i Price, 2020). En cas de produir-se reticències davant de propostes artístiques, aquestes es poden alleugerar a través de la medicació i l'art relacional.

Les arts visuals ens permeten expressar emocions, sentiments, idees i propicien el desenvolupament de les persones (Arroyo, s.d.). L'art té un benefici vivencial, ja que produeix la sensació de formar part d'una realitat compartida amb altres éssers humans i permet entendre millor el que succeeix en l'interior de les persones (Amigo, 2000). La possibilitat d'un art relacional, un art que pren com horitzó teòric l'esfera de les interaccions humanes i el seu context social, més que l'afirmació d'un espai

simbòlic autònom i privat, posa en manifest un canvi radical dels objectius estètics, culturals i polítics posats en joc per l'art postmodern (Bourriaud, 2008).

Per tant, les arts visuals i les seves pràctiques poden ser enteses com a actes mediadors que promouen el canvi i la transformació social (Moreno, 2016), ja que es transformen en pràctiques que obren i desenvolupen noves subjectivitats (García-Huidobro i Montenegro, 2021), van més enllà del contingut (Sánchez-Ríos, 2021) i estan al servei de la comunitat.

L'artista és concebut menys com un agent productor individual d'objectes discrets, i més com un col·laborador i productor de situacions, per tant, mentre que l'audiència prèviament concebuda com "l'observadora" o "espectadora" ara s'ha reposicionat com a coproductora o participant (Bishop, 2012). A més si més no, si l'obra no aporta aquesta dimensió participativa, les activitats sí (Bourriaud, 2007). Això posa en manifest les metodologies del "gir social" de l'art contemporani (Bishop, 2006), que apliquen els centres d'arts visuals.

Els espais dedicats a promoure les activitats artístiques i culturals per apropar les arts visuals inclouen els museus, els centres d'art i les galeries. Tant els museus com els centres d'art poden ser de titularitat pública o privada, mentre que les galeries són exclusivament privades. Sovint la distinció entre museu i centre d'art es dilueix, ja que ambdós tipus d'equipaments ofereixen exposicions i activitats que poden semblar similars, sobre tots aquells dedicats a les arts visuals contemporànies.

Un extracte de la definició de museu es podria aplicar a la de centres d'art, ja que són equipament que estan al servei de la societat, investiguen i exhibeixen el patrimoni material i immaterial. Estan oberts al públic, accessibles i inclusius, fomenten la diversitat i la sostenibilitat. Amb la participació de les comunitats, operen i comuniquen de manera ètica i professional, oferint experiències variades per a l'educació, el gaudi, la reflexió i l'intercanvi de coneixements (ICOM, 2022).

Tot i que els museus, a diferència dels centres d'art, gestionen una col·lecció pròpia que han de conservar i interpretar (ICOM, 2022), els centres d'art se centren a apropar activitats públiques al seu entorn i es dediquen de la producció i difusió de la creació artística contemporània (Gran enciclopèdia catalana, s.d.).

Els museus compten amb nombroses investigacions, les quals, poden ser interpretades en el context dels centres d'art. Hi ha nou principis per una experiència museística de qualitat, abans, durant i després (Falk i Dierking, 2013). Abans, es recomana reconèixer els motius per assistir a l'equipament, permetre fer-ho propi i posar les necessitats de les persones usuàries primer. Durant, fer l'experiència còmoda i pràctica, sorprendre i meravellar, donar a les persones usuàries una raó per tornar i connectar amb la seva vida. Després, continuar aportant, animar i donar suport a què comparteixin l'experiència.

Des del MNAC s'han ofert un seguit de pautes a tenir en compte, per desenvolupar projectes amb l'objectiu de millorar el benestar de les persones grans (González, 2023).

Algunes d'aquestes pautes inclouen conèixer les persones participants, focalitzar-se en les potencialitats i combatre els estigmes propis i aliens. És important concretar els rols i les funcions dels agents implicats, proporcionar mediadores en l'àmbit artístic o social amb formació, així com tenir cura d'aquestes persones mediadores. Cal establir dinàmiques de col·laboració i coparticipació en el disseny i desenvolupament dels programes, i desenvolupar entorns inspiradors i segurs, tant psicològicament com físicament, on tothom es pugui expressar lliurement.

També és essencial planificar activitats que desenvolupin els cinc estadis per assolir el benestar: connectar, estar actiu, prendre consciència, continuar aprenent i ser generós o generosa (Aked et al., 2008). No s'ha de centrar únicament en la reminiscència, sinó també en la imaginació i en viure el moment. A més, és fonamental desenvolupar projectes intergeneracionals i garantir l'avaluació contínua i la sostenibilitat del programa.

Respecte a l'avaluació és convenient estar en convençuts de la necessitat i la utilització de fer-la. D'una altra manera seria fàcil deixar-la de costat, sobretot quan en la majoria dels casos no s'exigeix ni es valora el fet de fer-la (Roselló, 2017).

A banda de les recomanacions, Teresa González també proposa metodologies i activitats específiques per assolir l'objectiu:

- Mirada atenta [*Slow looking*] (Tate, s.d.).
- Respirar quadres (Reguant i González, 2022).
- Conversa cultural que aportï coneixements nous i incorpori les històries de vida de les persones participants (VTS, s.d.).
- Preguntes creatives [*Ask a beautiful question*] (TimeSlips, s.d.).
- Treball des de l'estimulació sensorial amb activitats que incorporin els cinc sentits: tacte, oïda, vista, olfacte, gust, i també el moviment (NML, s.d.).
- Treball amb objectes originals o materials suggerents [*Object Handling*].
- Creació de relats, històries de vida o imaginats [*Story telling*].

La intenció és fer que la persona usuària s'identifiqui amb l'equipament i formi part de la seva identitat, que no es vegi com quelcom aliè. A més, en la línia de la promoció del benestar, s'han detectat quatre beneficis principals (Falk, 2021); (1) benestar personal, catalitzen la meravella, l'interès i la curiositat; (2) benestar intel·lectual, ajuden les persones a comprendre més clarament d'on venen i on estan per a un futur més informat; (3) benestar social, milloren el sentit de pertinença a la família, al grup, i fins i tot a la comunitat, i poden contribuir a un grau d'estatus i respecte; (4) benestar físic, els museus poden ser percebuts com a ambients segurs, saludables i restauratius per interactuar, jugar i gaudir sense por o ansietat.

Per assolir aquests beneficis els centres d'art i museus han de superar el rol de feblesa actual dins de l'acció cultural municipal, perquè en depèn l'accés a la ciutadania a les pràctiques artístiques contemporànies en el territori, a més la feina de comissariat, la crítica d'art i tota mena de mediació han de ser contemplades com a eines pel seu treball de difusió, de reflexió i de pensament (Generalitat de Catalunya, 2015).

Per tant, s'afirma que les arts visuals produeixen una connexió entre les persones. Com hem vist al llarg dels apartats, cada individu pot tenir una experiència diferent en funció dels seus interessos i context. Les arts visuals poden fer sentir part d'una realitat compartida i aportar nombrosos beneficis. Els centres que acullen aquestes propostes tenen com a objectiu proporcionar vivències accessibles. En aquest apartat, coneixem el context de les arts visuals contemporànies i com els professionals de la gestió cultural i altres disciplines han treballat les seves intervencions en el camp de l'art. En virtut d'aquesta recerca s'utilitzaran de guia per dinamitzar l'oci de les persones jubilades.

4.5. Síntesi: l'oci seriós vers les arts visuals

A causa de la novetat de la proposta, s'ha establert un marc teòric fonamentat en literatura procedent de diverses disciplines. El punt en comú entre tots els apartats tractats és que es focalitzen en el benestar de les persones jubilades. S'aborda des de diferents perspectives per entendre millor el grup d'estudi i per contextualitzar orientacions aplicades.

El temps disponible durant la jubilació requereix prendre decisions sobre la gestió d'aquest recurs, i és molt probable que una part significativa es dediqui a activitats culturals i artístiques. Quan es combinen els beneficis de l'oci seriós amb les arts visuals, es crea una afició ideal per satisfer les seves necessitats. Les arts visuals i els seus espais actuen com a contenidors relacionals que articulen la comunitat en el territori. Si es dissenyen programes seguint criteris ben definits, aquests poden contribuir de manera planificada i enfocada a millorar la qualitat de vida de les persones jubilades.

5. Els centres públics d'arts visuals

Els centres públics d'arts visuals són equipaments dedicats a generar coneixement a través de l'art i garantir l'accés de la ciutadania a les pràctiques artístiques contemporànies.

Tenen com a prioritat promoure activitats públiques al seu entorn (Gran enciclopèdia catalana, s.d.). Els centres públics d'arts visuals catalans ofereixen entrada a lliure a totes les exposicions i a gairebé totes les activitats, per tant, hi ha una voluntat per fer una programació accessible, democratitzar i posar en relleu els drets culturals de la ciutadania.

L'accés a la cultura i a les arts visuals contemporànies de diversos indrets del territori és una preocupació del Govern català, com a resultat, es va crear un sistema-xarxa per ordenar, vertebrar i organitzar les arts visuals al territori català (Almirall i Vives, 2018).

Per poder oferir uns criteris que estiguin connectats a la realitat del sector, es fa una investigació sobre els *Centres Territorials d'Arts Visuals de Catalunya* en el marc del SPEAV. El 23 de novembre de 2023 s'anunciava que la consolidació del SPEAV, on a més dels vuit centres que constituïen anteriorment la *Xarxa Pública de Centres i Espais d'Arts Visuals (XAV)*, s'estan afegint més equipaments d'arts visuals per constituir aquest nou sistema (Generalitat de Catalunya, 2023).

Segons es descriu al *Decret 60/2020 de 2 de juny del Sistema Públic d'Equipaments d'Arts Visuals* incorporen en la seva missió la cohesió social a través de l'exercici de funcions educatives i de servei a la ciutadania, i amb una reordenació tipològica dels equipaments d'arts visuals (2020), la qual s'ha especificat a l'apartat metodològic.



Figura 3. Localització dels Centres Territorials d'Arts Visuals de Catalunya. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18294571/>

5.1. Investigació sobre els centres d'arts visuals territorials

A continuació es presenten vuit apartats corresponents als vuit centres territorials del SPEAV. Per comprendre les seves línies d'actuació i detectar activitats adreçades a persones jubilades.

Els apartats inclouen una breu introducció de com s'autodefineixen els centres, seguit de quatre blocs:

1. Línies d'actuació: descripció de les línies d'actuació del centre i les propostes de la persona directora.
2. Activitats: tipus d'activitats, metodologies i pautes que segueixen per dissenyar les activitats.
3. Activitats per públics diversos: comprendre si se segmenten els públics per edats i amb especial atenció a les activitats per a persones jubilades o grans. En les gràfiques s'han inclòs tipologies de públics també per perfils.
4. Avaluació: mètodes d'avaluació interns i externs de les activitats, així com la recollida de dades desagregades per gènere i edat.

Aquestes dades s'han obtingut de la mà del personal treballador dels centres, que ha respost a un qüestionari, i s'han complementat i matisat amb diverses fonts d'informació detallades a la metodologia. Aquest apartat es complementa també amb estadística descriptiva de la programació segmentada pels públics dels centres de les activitats que tenen lloc l'any 2024, fins al 24 de maig.

5.1.1. ACVic Centre d'Arts Contemporànies

ACVic Centre d'Arts Contemporànies és una institució pública dedicada a promoure la creació i difusió de l'art contemporani. Amb una perspectiva local i internacional, busca interactuar amb artistes i actors culturals externs. Destaca per integrar l'art amb l'educació, transformant l'espai social mitjançant l'acció educativa com una iniciativa emprenedora que impulsa la participació i la producció artística (ACVic, s.d.).

Línies d'actuació

Les línies d'actuació d'ACVic es basen en l'art, l'educació i el territori, centrant-se en la relació entre l'activitat educativa, el territori i la interacció social. Es promou un espai de producció obert a l'experimentació, considerant la pràctica artística com una eina que incideix, interactua i transforma l'espai social. A través d'aquest enfocament, s'intenta generar una confluència entre la producció artística i l'acció educativa, fent del fet educatiu una activitat emprenedora que incorpora elements de recerca, dinamitza la producció, incentiva la participació i desplega mecanismes de visibilitat i comunicació. L'art ha de reflectir els conflictes quotidians de l'espai social, i les activitats d'ACVic volen incidir a través de la reflexió, la mediació i la crítica en elements controvertits de la realitat social.

Activitats

Els projectes es desenvolupen basats en hipòtesis i possibilitats experimentals, combinant l'art amb totes les seves extensions contemporànies, la pedagogia i el territori com a àmbit de confluència i experiència social, per tant les exposicions i les activitats es planifiquen conjuntament. Programen les seves activitats anualment, adaptant-se a les necessitats i interessos canviants. A cada cicle expositiu s'organitza, un taller, una *Sobretaula a la plaça* i una *Visita juganera a l'exposició*. Paral·lelament tenen dos projectes que s'han mantingut en el temps *Art i escola* i *ACVic amb la Salut*.

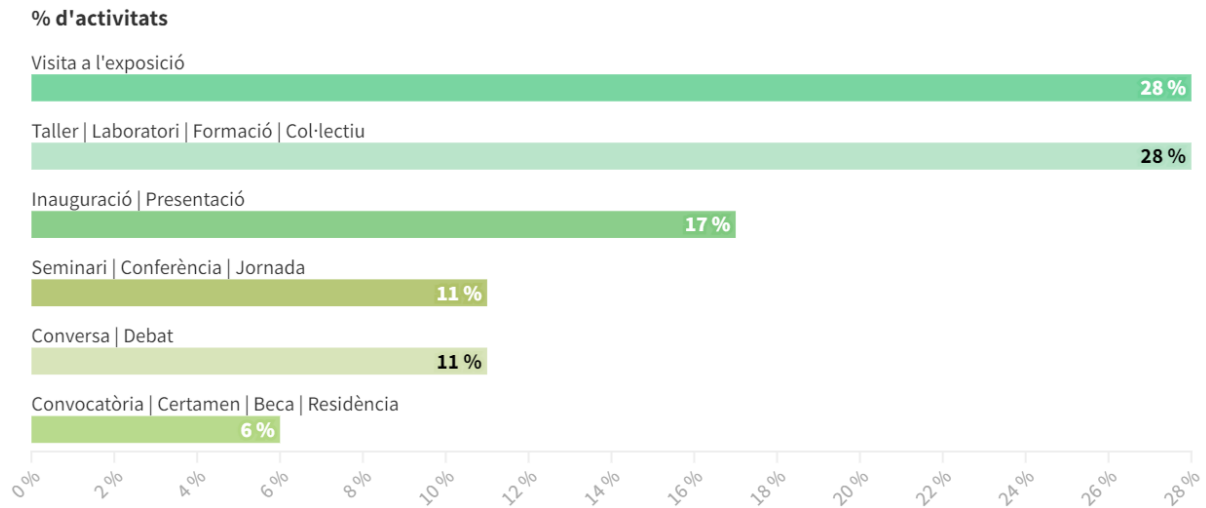


Figura 4. Percentatge d'activitats segons el tipus. ACVic. Elaboració pròpia 2024.
<https://public.flourish.studio/visualisation/18285440/>

Activitats per públics diversos

Les activitats són dirigides a públics diversos, inicialment els tallers i les *Sobretaules a la plaça* eren per públic adult i les *Visites juganeres a l'exposició* per públic familiar. Tot i això, cada vegada estan plantejant les activitats des d'una mirada intergeneracional, eviten l'ús del terme “família” en la difusió, per assegurar que qualsevol persona, independentment del seu context social, se senti benvinguda (B. Dinarés, comunicació personal, 4 d'abril de 2024). Per emfatitzar la mirada intergeneracional dins d'ACVic amb la Salut es proposa el projecte *Connexions: converses intergeneracionals*. En una *Sobretaula a la plaça*, en el marc de l'exposició *Mortals (preludi)*, volien la participació de persones de diverses edats, estratègicament van convocar a persones escollides, del municipi i de col·lectius, per assegurar-se de tenir aquesta representació i que es generés un intercanvi entre diverses generacions.

Atenen diversos col·lectius, fan suport i activitats a mida sota demanda, sobretot en el context escolar, però també reben visites organitzades que involucren a les persones grans, per exemple de la Universitat de l'Experiència de la UB. Es destaca el programa de formació transversal *Curioses* que es presenta com un espai d'aprenentatge col·lectiu a l'entorn de les pràctiques artístiques contemporànies.

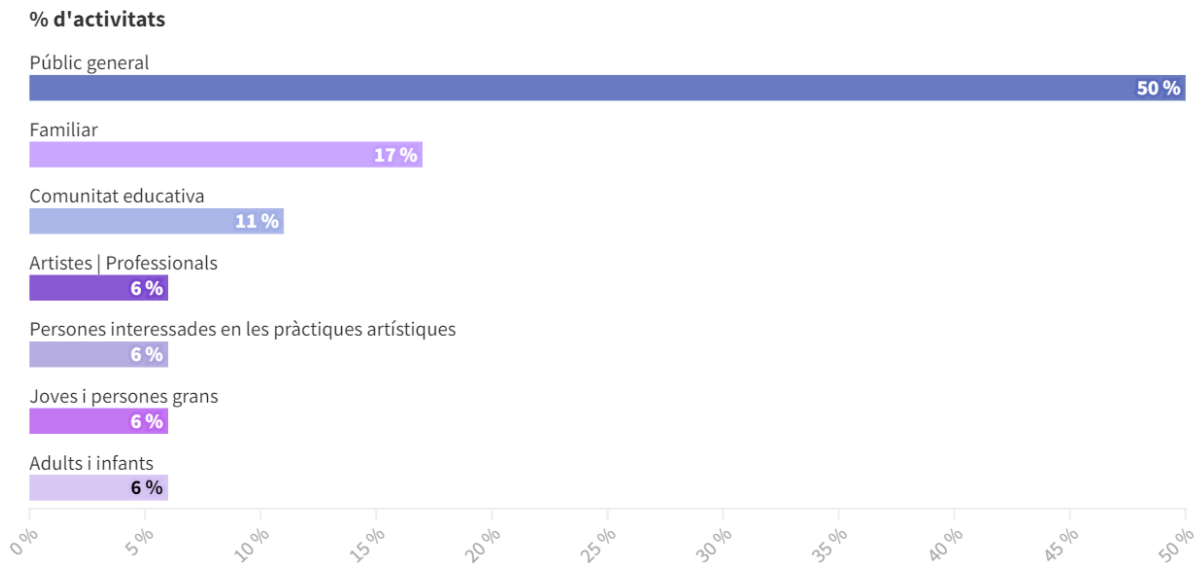


Figura 5. Percentatge d'activitats segons els públics. ACVic. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18211253/>

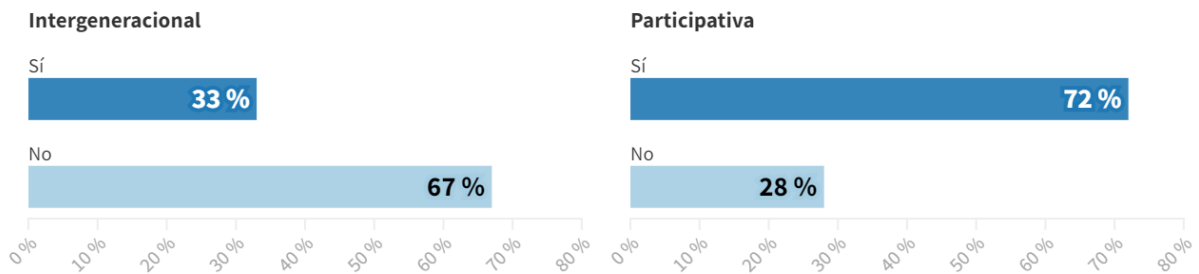


Figura 6. Percentatge d'activitats participatives i intergeneracionals. ACVic. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18288574/>

Avaluació

Pel que fa a l'avaluació, l'equip d'ACVic duen a terme reunions després de cada activitat o exposició per comentar els resultats i impressions, i poder planificar estratègies futures. Es passen qüestionaris en algunes activitats, com els tallers en família, i es fan valoracions al final d'activitats més llargues. Les activitats s'avaluen externament, llevat del cicle *Sobretaules a la plaça*. Malgrat no recollir dades desagregades per edat i gènere, es registra l'assistència a les activitats.

5.1.2. Bòlit, Centre d'Art Contemporani

Bòlit, Centre d'Art Contemporani de Girona, és un espai cultural públic inaugurat el 2008 que se centra en la recerca, producció i exhibició d'art contemporani. Amb programes expositius, activitats pedagògiques i serveis als artistes, promou la creació local i internacional. També ofereix un servei de documentació, publicacions, i projectes educatius, mediant entre l'art i la societat (Bòlit Centre d'Art Contemporani, s.d.).

El centre disposa de tres espais, el Bòlit_LaRambla, Sala Fidel Aguilar i el Bòlit_StNicolau. Organitzen la seva programació de la tardor de 2023 a la tardor de 2024.

Línies d'actuació

La temporada 2023 - 2024 planteja una programació centrada en la relació entre el cervell, les imatges i el control, la idea de migració i trajectòria, la figura de l'idiota, la salut i l'imaginari de l'aire, la memòria democràtica a través de les fosses comunes i del turisme durant el franquisme i la Girona de finals dels vuitanta i principi dels noranta (Bòlit Centre d'Art Contemporani, 2023).

Activitats

Les exposicions s'apropen al format assaig i, en alguns casos, la recerca forma part de l'àmbit experimental, on la ciència, la poesia i l'art trenquen els límits que els separen. Aquesta premissa també es reflecteix en les activitats. En el programa *Bòlit Pensament*, s'ofereixen seminaris i conferències amb un marcat caràcter internacional, d'altra banda, el programa *Bòlit Mentor* convida artistes a fer residències artístiques als instituts (Bòlit Centre d'Art Contemporani, 2023). A més, el centre té altres línies de treball que inclouen tallers, performance, residències, arxiu, educació i

mediació. Quan es plantegen les exposicions i les activitats vinculades, aquestes es treballen metodològicament de manera conjunta.

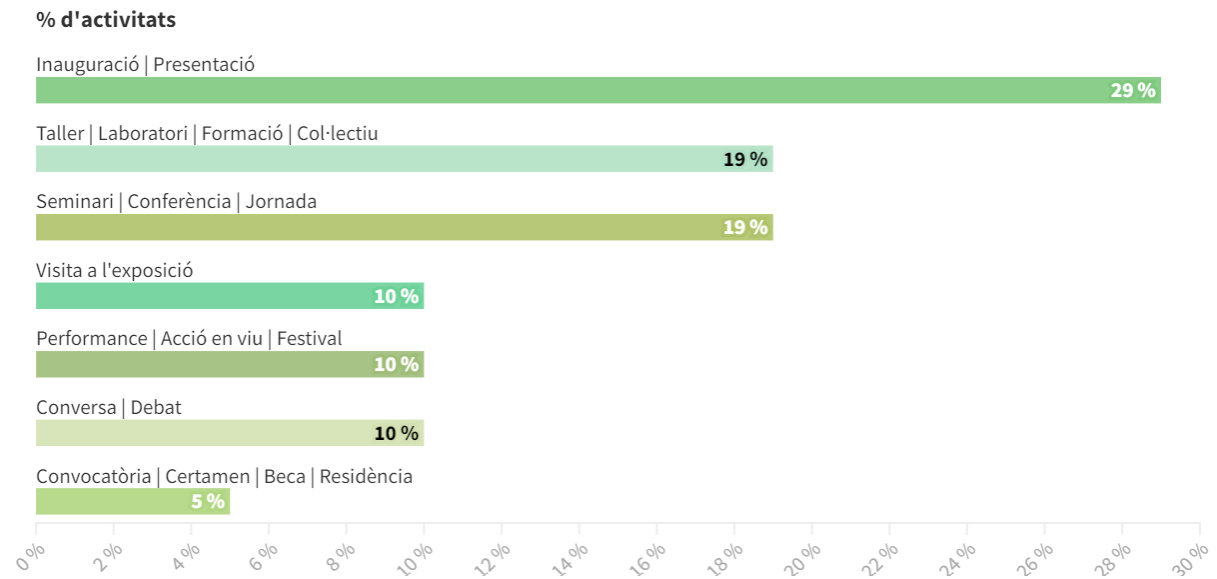


Figura 7. Percentatge d'activitats segons el tipus. Bòlit. Elaboració pròpia 2024.
<https://public.flourish.studio/visualisation/18285440/>

Activitats per públics diversos

Es dissenyen principalment activitats per a adults i famílies, tot i que des dels seus inicis, el Bòlit ha inclòs una oferta variada de programes educatius i comunitaris destinats a infants, adolescents, famílies, professionals de l'art i el públic en general. També s'ofereixen recursos educatius per a les escoles i visites adaptades per a persones amb diversitat funcional (Bòlit Centre d'Art Contemporani, 2023).

En les activitats dirigides a persones de diverses edats, s'adopta una metodologia intergeneracional, però no es detallen altres pautes específiques en el qüestionari. Es realitzen visites de mediació, sota demanda, adaptades a les necessitats de les persones grans o jubilades.

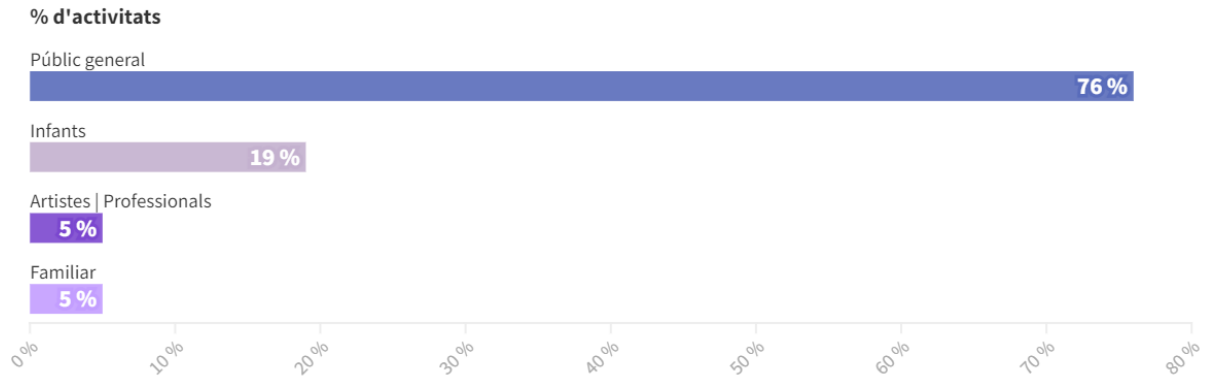


Figura 8. Percentatge d'activitats segons els públics. Bòlit. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18211253/>

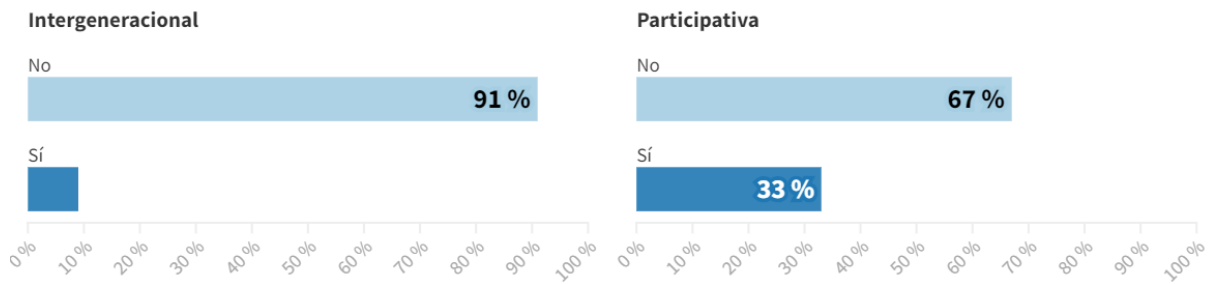


Figura 9. Percentatge d'activitats participatives i intergeneracionals. Bòlit. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18288574/>

Avaluació

No s'avaluen externament les activitats. Recullen dades d'assistència, però no desagregades per edat i gènere.

5.1.3. Fabra i Coats: Centre d'Art Contemporani

Fabra i Coats: Centre d'Art Contemporani de Barcelona és una institució compromesa amb la recerca, producció, exhibició i difusió de pràctiques artístiques contemporànies. Amb un enfocament especial en la promoció de la producció artística local i nacional, i alhora amb una perspectiva oberta a l'escena internacional, el centre té com a missió principal impulsar les arts visuals actuals, explorar nous llenguatges creatius i desenvolupar polítiques de mediació amb el territori i la ciutadania (Centre d'Art Contemporani de Barcelona, s.d.).

Línies d'actuació

Actualment, a mitjans de l'any 2024, el Centre d'Art Contemporani no té direcció artística, això fa que no segueixi una línia definida, està programant en funció de compromisos anuals i segons les instruccions de l'Institut de Cultura de Barcelona, a més pròximament el MACBA assumirà una part de la gestió del centre.

Activitats

Algunes de les activitats que organitzen, són les visites comentades a l'exposició, xerrades, performances i activitats educatives. El Centre d'Art funciona a través de concursos públics. El programa de mediació, *La Trama*, era gestionat per una entitat externa mitjançant un concurs públic, el qual va finalitzar i no es va publicar un de nou, per tant, no hi ha activitats programades en aquesta línia. *La Trama* és un programa que connecta les exposicions i les activitats del Centre d'Art amb les comunitats educatives, els col·lectius i les entitats del teixit associatiu i comunitari dels barris del seu voltant, així com amb les xarxes de la ciutat. Ho fa a través de línies de recerca i creació, articulant diferents accions i processos que exploren els drets culturals i el dret a la ciutat.

Les visites guiades són a càrrec del personal d'atenció al públic, que dona servei tant al Centre d'Art Contemporani com a la Fàbrica de Creació. Aquest personal disposa de diversos textos per fer les visites guiades, que es revisaven quan hi havia direcció.

Algunes visites també són a càrrec d'artistes i curadors.

Pel que fa a les activitats al voltant de les exposicions, anteriorment, la directora feia la proposta expositiva i posteriorment es coordinaven les activitats amb l'equip de mediació i atenció al públic.

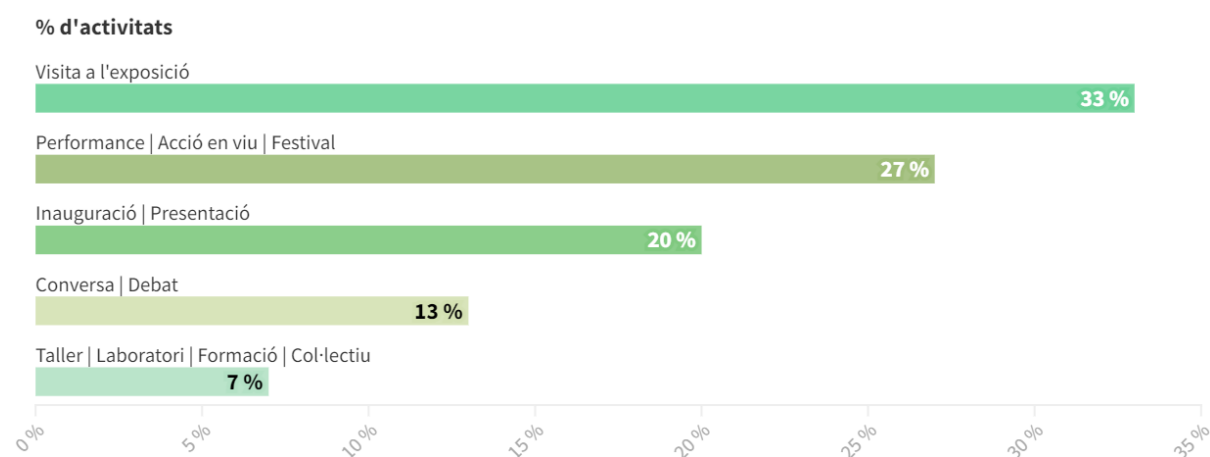


Figura 10. Percentatge d'activitats segons el tipus. Fabra i Coats. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18285440/>

Activitats per a públics diversos

Es dissenyen activitats per grups d'edat concretes, especialment les escolars. Les activitats on es poden interrelacionar persones de diferents edats serien les activitats per "tots els públics" on s'intenta adaptar els continguts a les persones assistents, però no hi ha una metodologia específica. Pel que fa a les persones grans o jubilades no s'aborda de manera concreta.

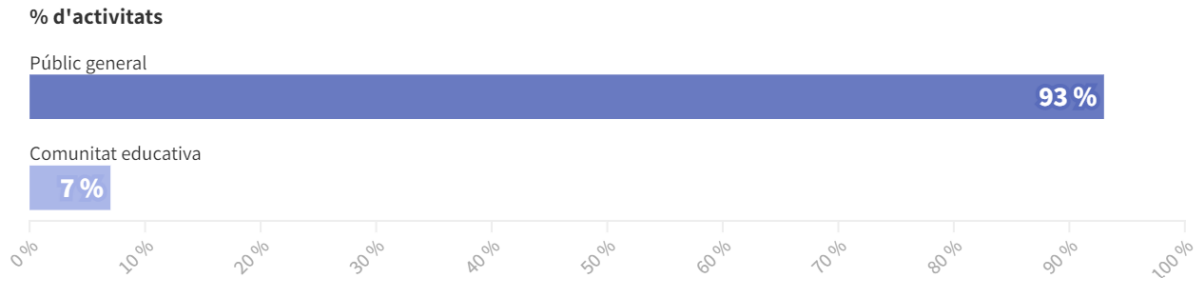


Figura 11. Percentatge d'activitats segons els públics. Fabra i Coats. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18211253/>

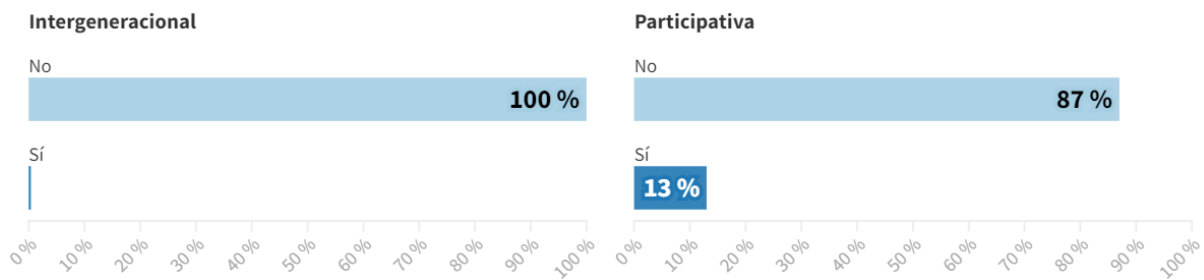


Figura 12. Percentatge d'activitats participatives i intergeneracionals. Fabra i Coats. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18288574>

Avaluació

No es fa una avaluació sistemàtica, de vegades internament. Es recullen dades sociodemogràfiques, incloent-hi la franja d'edat i el gènere, cada tres persones visitants el programa que gestiona l'equip d'atenció al públic demana que s'empleni un qüestionari, dissenyat per l'Institut de Cultura de Barcelona i compartit amb altres equipaments públics.

5.1.4. Lo Pati, Centre d'Art de les Terres de l'Ebre

Lo Pati, Centre d'Art de les Terres de l'Ebre a Amposta, aspira a ser el motor que impulsa les iniciatives i els projectes d'arts visuals a les comarques del Montsià, Baix Ebre, Ribera d'Ebre i la Terra Alta. Les funcions del centre abasten programes de difusió, formació, producció, col·lecció i arxiu (Lo Pati, s.d.).

Aquest centre comunica la seva programació per l'any natural, en aquest cas 2024, on s'inclou l'oferta expositiva, activitats, festivals, projectes de mediació i pedagogia de l'art i residències artístiques (Lo Pati, 2024).

Línies d'actuació

El tema central del projecte s'articula a partir de l'art i la natura.

Activitats

Les activitats es treballen de manera individual, sense seguir una metodologia uniforme per a totes. No obstant això, es busca que siguin inclusives i adaptades a les necessitats de les persones assistents. Pel que fa a la metodologia per a les activitats al voltant de les exposicions, primer es proposa l'exposició i després l'equip de mediació i l'artista coordinen les activitats programades. Aquestes poden incloure visites comentades, presentacions de publicacions, conferències, performances, activitats educatives o de mediació, entre altres. La temàtica de l'exposició i els interessos de l'artista i del comissariat ajuden a definir els continguts.

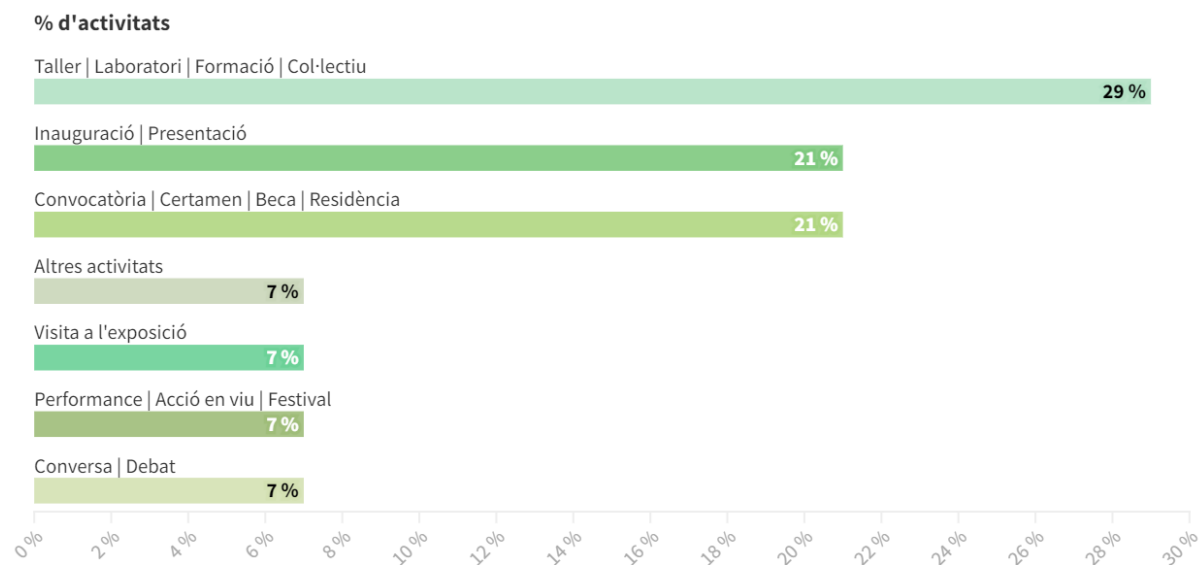


Figura 13. Percentatge d'activitats segons el tipus. Lo Pati. Elaboració pròpia 2024.
<https://public.flourish.studio/visualisation/18285440/>

Activitats per públics diversos

S'organitzen activitats adaptades a les diferents etapes i espais educatius: infantil, primària, secundària, batxillerat, cicles formatius i escoles d'art. També es fan activitats específiques per a persones grans. A més, s'ofereixen activitats generals pensades per a públics de diverses edats, sense que l'edat sigui un criteri determinant.

Les activitats dirigides a persones de diferents edats estan vinculades a les exposicions vigents, i es procura que els continguts siguin interessants per a tothom. Quan les activitats s'adrecen al públic general, es tenen en compte els interessos i inquietuds de l'artista, sense fer distincions per edat. En canvi, quan es tracta d'una activitat organitzada per a un públic concret, l'edat esdevé un factor fonamental.

Per a les persones grans o jubilades, es col·labora amb el Casal de Gent Gran d'Amposta i amb la residència de gent gran, organitzant visites comentades, activitats intergeneracionals i presentacions a mida. A més de les activitats específicament dissenyades per aquest segment, moltes persones grans participen de manera habitual en la nostra programació.

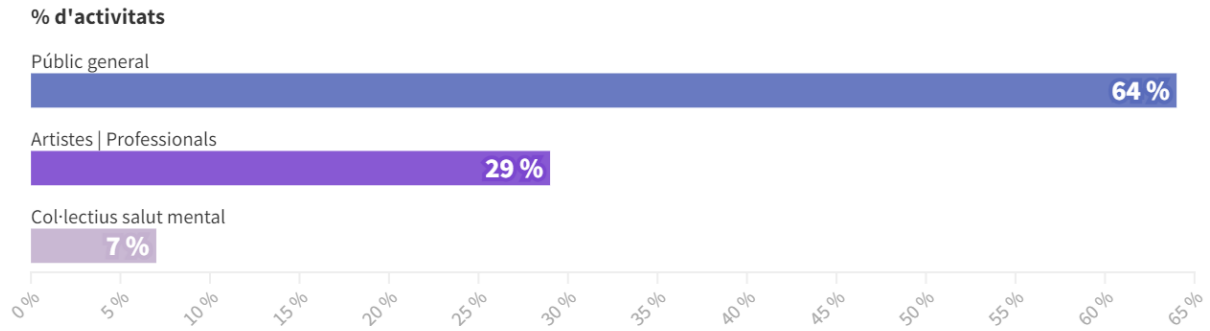


Figura 14. Percentatge d'activitats segons els públics. Lo Pati. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18211253/>

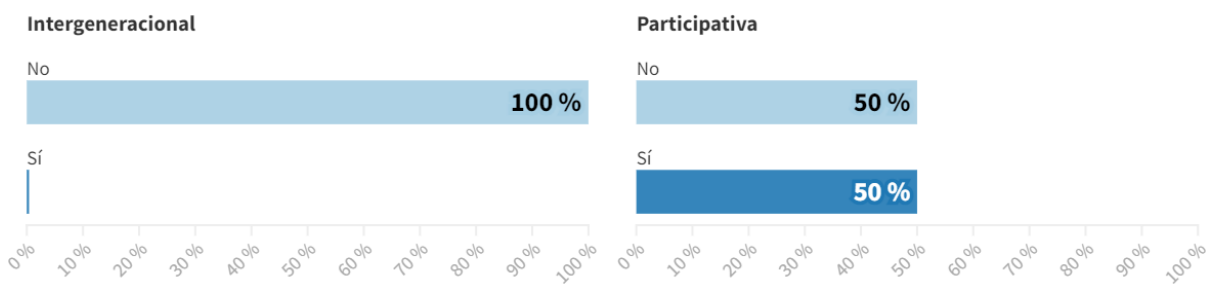


Figura 15. Percentatge d'activitats participatives i intergeneracionals. Lo Pati. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18288574>

Avaluació

Es fan avaluacions internes i externes de les activitats, al Centre d'Art disposen d'una enquesta anònima que tothom pot emplenar. Es recullen dades d'assistència, però no es registren l'edat ni el gènere de les persones visitants.

5.1.5. Centre d'Art La Panera

El Centre d'Art la Panera està situat a Lleida, s'autoproclama com una plataforma de producció i difusió de les arts visuals contemporànies, entre la investigació i la creació. A més, es connecta amb l'educació i els programes per al públic, fent projectes artístics en llocs com escoles, centres de salut o espais comunitaris (La Panera, s.d.).

Línies d'actuació

Línia d'actuació concreta d'aquest mandat esta centrada en el feminisme i la sostenibilitat, però treballen l'aspecte educatiu és un aspecte important de la seva proposta, així com la col·laboració amb diversos col·lectius i associacions.

Activitats

En el desenvolupament de les exposicions i les activitats, no segueixen una metodologia concreta, les activitats es dissenyen en conjunt a l'exposició o a partir d'aquesta, depèn dels terminis i de les persones artistes. S'articulen buscant identificar mancances o necessitats. Sovint, s'organitzen convocatòries obertes, on el grup de participants prenen part de manera voluntària (R. Sanjuan, comunicació personal, 23 de març de 2024).

El tema és el punt central del qual es parteix per crear els projectes, en ocasions organitzant laboratoris ciutadans, a la manera d'un *Fab Lab* o un *Medialab* (Sanjuan, 2024). Es prioritza que el tema sigui accessible i generi confiança entre les persones participants, estimuland-ne la implicació en el procés. A partir d'aquí, l'artista visual dinamitza i dona forma als continguts per materialitzar-los, treballant en col·laboració amb els participants (R. Sanjuan, comunicació personal, 23 de març de 2024).

Es vertebrava el saber acadèmic i professional amb el saber vital, en aquest tipus de projectes és molt important. El saber vital normalment s'infravalora davant del saber

acadèmic. En els projectes artístics creatius la cocreació i la investigació col·lectiva cosa que ens permet és donar valor al saber vital (Sanjuan, 2024).

En els projectes, hi col·laboren diversos col·lectius. En ocasions, es creen espais separats per a diverses activitats i col·lectius, encara que es promou la idea de barrejar aquests espais per afavorir la interrelació entre els participants. No obstant això, es considera important establir una relació sòlida primerament, preferiblement connectant amb una entitat, per després ampliar a altres entitats del sector. Una vegada establerta aquesta relació, es pot incloure persones externes al col·lectiu en les activitats. La fase final d'integració màxima seria la recerca d'espais comuns que fossin un reflex de la societat (R. Sanjuan, comunicació personal, 23 de març de 2024).

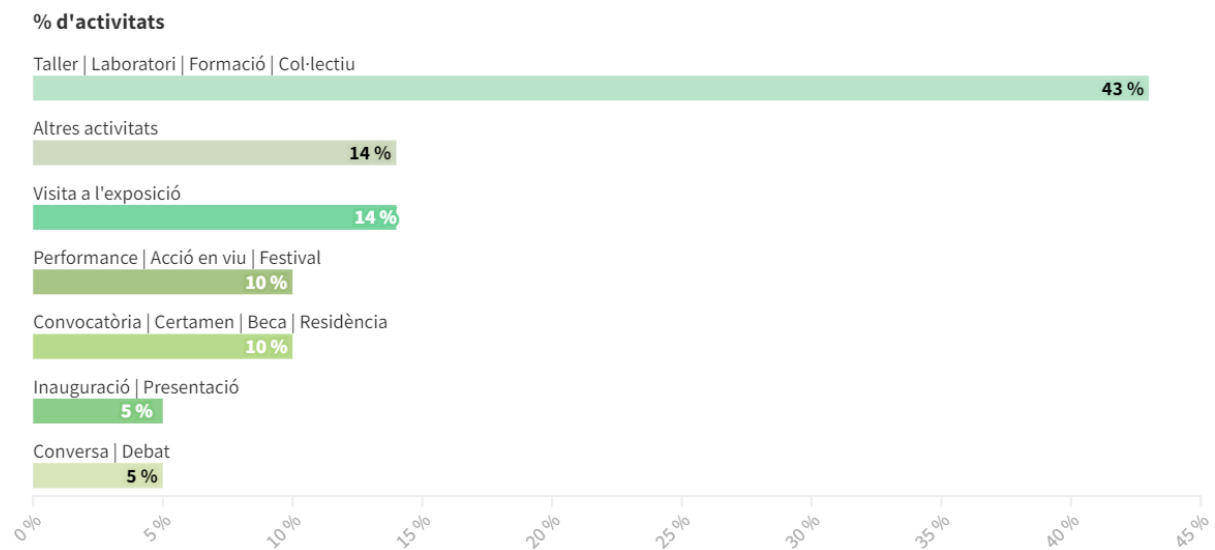


Figura 16. Percentatge d'activitats segons el tipus. La Panera. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18285440/>

Activitats per públics diversos

Les activitats per públics s'articulen principalment en infants i persones adultes majors de 55 anys. A través de les temàtiques fan activitats per diversos públics, la màxima inclusió seria que l'activitat fos un reflex de la societat, fent accessible el tema i posant el relleu el gran paper que juguen els drets culturals (R. Sanjuan,

comunicació personal, 23 de març de 2024). En el cas de les persones jubilades o grans tenen el programa *Matins a la Panera*.

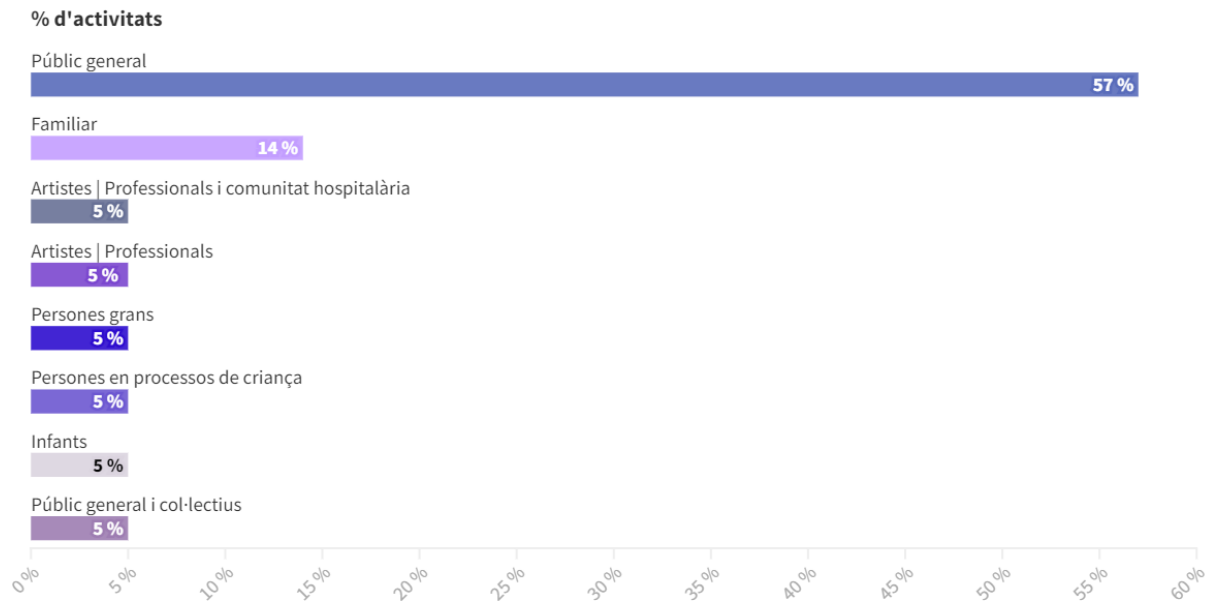


Figura 17. Percentatge d'activitats segons els públics. Panera. Elaboració pròpia 2024 <https://public.flourish.studio/visualisation/18211253/>

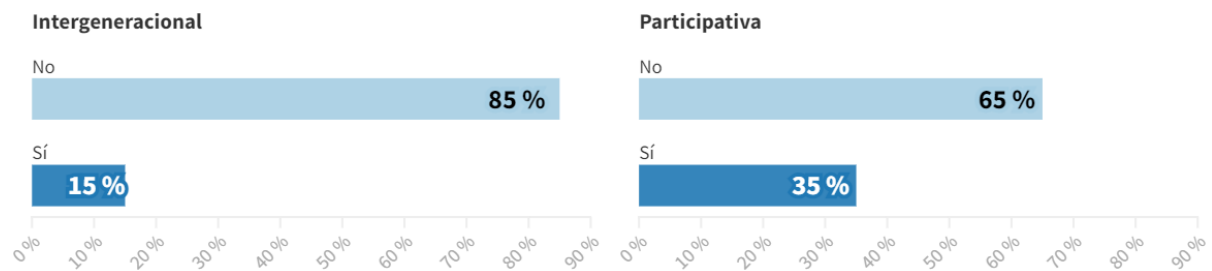


Figura 18. Percentatge d'activitats participatives i intergeneracionals. Panera. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18288574>

Avaluació

Avaluen les activitats internament, i no recullen les dades de participació desagregades per edat i gènere.

5.1.6. M|A|C, Mataró Art Contemporani

M|A|C sorgeix com a plataforma integral d'art contemporani a Mataró. Aquest projecte rep el suport de l'Ajuntament de Mataró i el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya ofereix un programa divers amb exposicions, activitats i educació.

També inclou el M|A|C Lab, destinat a projectes residents, tallers, produccions i ajuts a la producció, així com l'ús d'equipaments i recursos, convocatòries i un espai de documentació (M|A|C, s.d.).

Línies d'actuació

La programació inclou reflexions basades en l'espai físic que ocupen, la presó, i tot el que això implica. També es busca un equilibri entre la creació local i altres trajectòries més consolidades, que no necessàriament són locals. A més, es recullen els processos de treball de l'àrea d'educació, que sovint acaben influint en els continguts. El treball educatiu i de mediació és fonamental, generant debats des de diverses perspectives.

Activitats

Pel que fa a les activitats, es desenvolupen processos específics per a cada exposició. Les inauguracions, *L'aperitiu amb* i es generen serveis educatius i de mediació, que inclouen tallers i el servei de cangur. *L'aperitiu amb* és un espai de debat intel·lectual sobre les temàtiques de les exposicions. A més, s'ofereixen formacions complementàries no vinculades directament amb les exposicions, creant serveis educatius a mida segons les demandes específiques de diferents grups i sota demanda. Les activitats es proposen en conjunt amb l'exposició o es desenvolupen a partir d'aquesta. Hi ha uns formats que es respecten, però varia molt en funció del projecte.

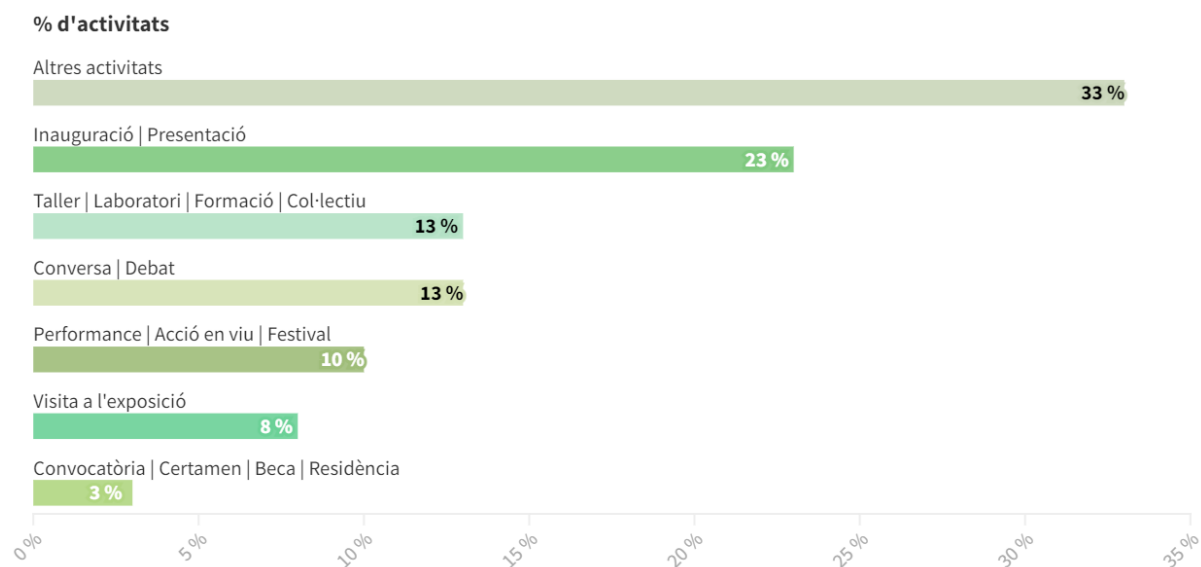


Figura 19. Percentatge d'activitats segons el tipus. M|A|C. Elaboració pròpia 2024.
<https://public.flourish.studio/visualisation/18285440/>

Activitats per públics diversos

Generalment les inauguracions i a *L'aperitiu amb* estan destinades a públic adult, però es proporciona un servei de cangur dinamitzar per una persona artista a l'espai mini M|A|C en cas d'assistir amb infants. En cada cicle expositiu també s'ofereix una activitat per infants. Encara que no es busqui específicament la intergeneracionalitat en les activitats, es centra en facilitar la conciliació familiar mitjançant el servei de cangur.

Les activitats educatives i de mediació es fan a mida i s'adapten als cicles educatius o als centres de formació especialitzada, la voluntat es oferir-les són accessibles a tot tipus de públic.

En relació amb les necessitats de les persones grans o jubilades, s'acullen grups d'adults i s'organitzen les activitats a mida sota demanda. S'atén a grups procedents d'escoles d'adults, universitats, casals de gent gran, entre altres institucions, com ara l'Escola de la Dona Francesca Bonnemaison.

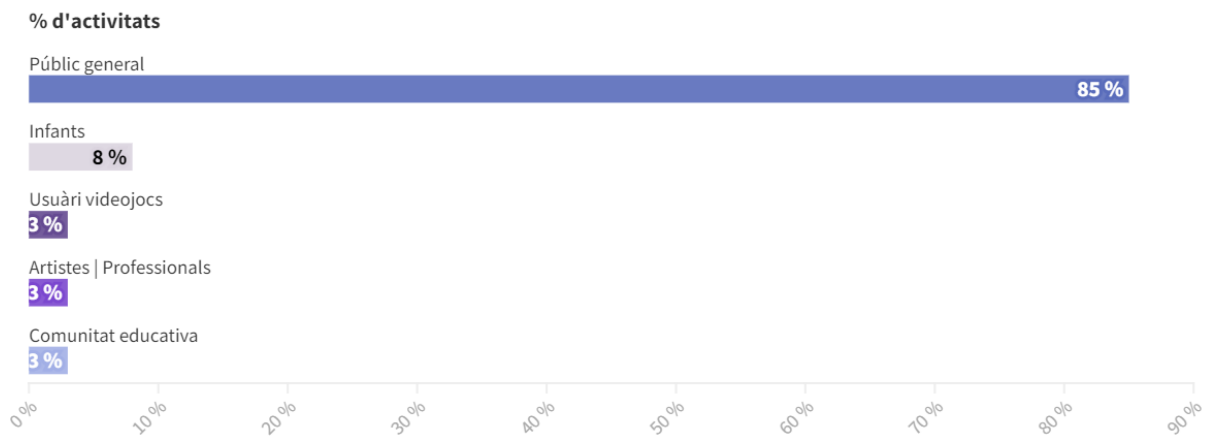


Figura 20. Percentatge d'activitats segons els públics. M|A|C. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18211253/>

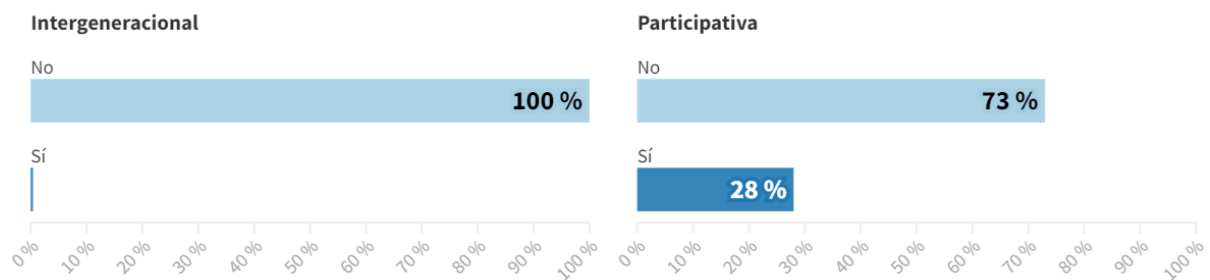


Figura 21. Percentatge d'activitats participatives i intergeneracionals. M|A|C. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18288574>

Avaluació

En relació amb l'avaluació, algunes activitats es sotmeten a avaluació, com ara les que organitza el servei educatiu a mida. En canvi, altres activitats relacionades amb les exposicions, com ara *L'aperitiu amb* o els tallers per a infants, no se sotmeten a avaluació. Es recullen les dades de participació total, les quals es registren en les memòries anuals, però no són desagregades per edat i gènere.

5.1.7. Mèdol Centre d'Arts Contemporànies

Mèdol – Centre d'Arts Contemporànies és un centre amb projecció territorial, crear aliances a la ciutat de Tarragona i fora, afavorir al talent creatiu de proximitat i aposta per diverses disciplines (Mèdol, s.d.).

Línia d'actuació

El Mèdol no ha establert una línia d'actuació concreta.

Activitats

Pel que fa a les activitats al voltant de les exposicions, primer es programa l'exposició i, posteriorment, es dissenyen les activitats relacionades, excepte si es tracta d'una activitat desvinculada d'una exposició. Les activitats no es segmenten per edats, només les activitats escolars, per tant no s'organitzen activitats per persones grans o jubilades.

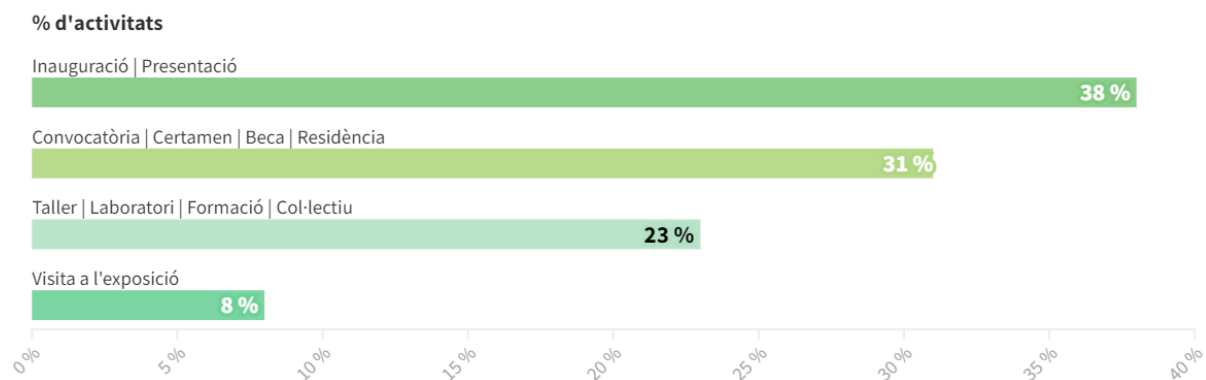


Figura 22. Percentatge d'activitats segons el tipus. Mèdol. Elaboració pròpia 2024.

<https://public.flourish.studio/visualisation/18285440/>

Activitats per públics diversos

Des del Mèdol programen visites escolars.

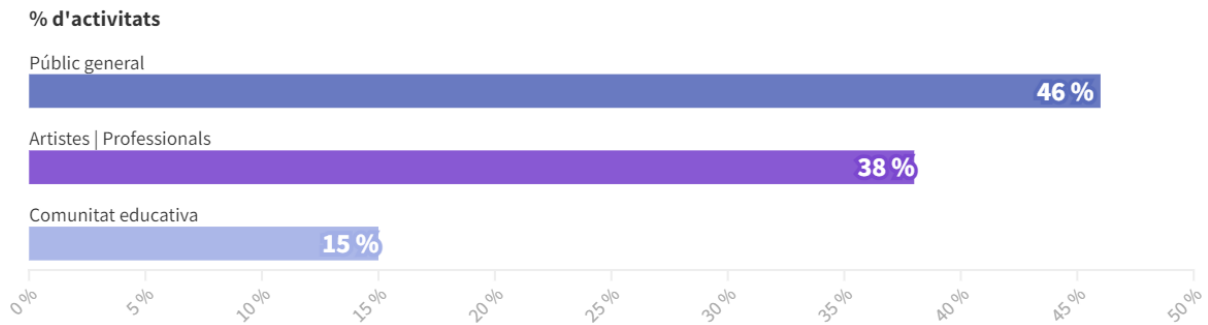


Figura 23. Percentatge d'activitats segons els públics. Mèdol. Elaboració pròpia 2024 <https://public.flourish.studio/visualisation/18211253/>

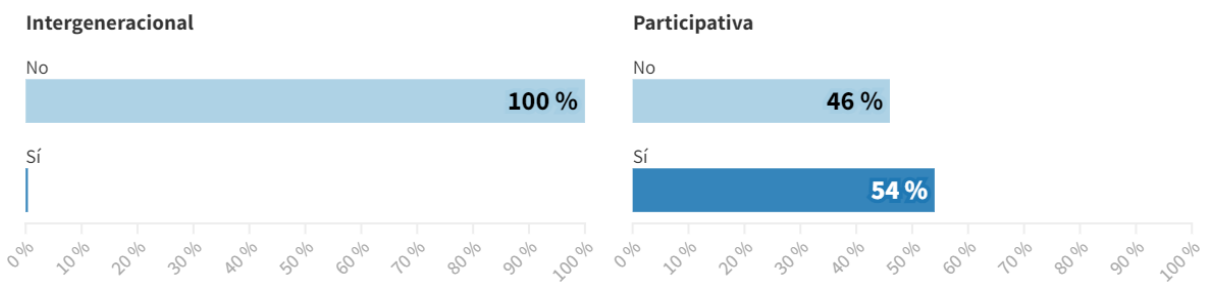


Figura 24. Percentatge d'activitats participatives i intergeneracionals. Mèdol. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18288574>

Avaluació

No s'avaluen les activitats, però recullen les dades d'assistents total, sense desagregades per edat i gènere.

5.1.8. Centre d'Art Tecla Sala

El Centre d'Art Tecla Sala, un espai públic i gratuït gestionat per l'Ajuntament de L'Hospitalet (Barcelona), ocupa les instal·lacions d'una antiga fàbrica tèxtil del segle XIX. Treballen en l'àmbit de les arts visuals contemporànies i la cultura, amb un enfocament inclusiu, divers i obert a tothom, amb la col·laboració de la Generalitat de Catalunya (Centre d'Art Tecla Sala, 2023).

Línies d'actuació

Recuperar i valorar artistes catalans fent lectures àmplies de les seves trajectòries. Sobretot aquells artistes que tenen o han tingut una relació amb la ciutat de l'Hospitalet.

Activitats

Les activitats regulars varien en funció de si l'exposició és de llarga o curta durada. Per exposicions de llarga durada; una visita comentada al mes per al públic general; una activitat familiar al mes, per a infants de 6 a 12 anys i adults; visites escolars, primària, secundària, batxillerat, ESPO i universitats; visites per a grups diversos de totes les edats; una sessió de *La Bobina* o *Lectures desesperades*. Per exposicions de curta durada totes les anteriors menys les escolars.

Les activitats les desenvolupen a partir de les exposicions. La programació de continguts curatorials del centre la determina la direcció, i l'equip d'educació i públics rep el contingut sobre el qual han de treballar les activitats i fer la mediació.

Per dissenyar les activitats, metodològicament primer realitzen una recerca exhaustiva del contingut que s'exposarà. Llegeixen els textos curatorials, els documents de preparació i producció de l'exposició, així com la documentació audiovisual produïda per a l'exposició, normalment una conversa entre curadora i artista, i fan recerca en línia.

Després, fan una primera sessió de treball amb l'equip per posar en comú la recerca i fan una pluja d'idees per començar a esbossar les activitats. També decideixen les tipologies d'activitats que es faran i es marquen les dates en el calendari.

Posteriorment, la coordinadora de continguts treballa cada proposta i redacta un guió per a cadascuna. Convoquen una segona sessió de treball amb l'equip per posar en comú els guions, fer modificacions, retocs i acabar de definir-les. Finalment, realitzen la producció dels materials de les activitats.

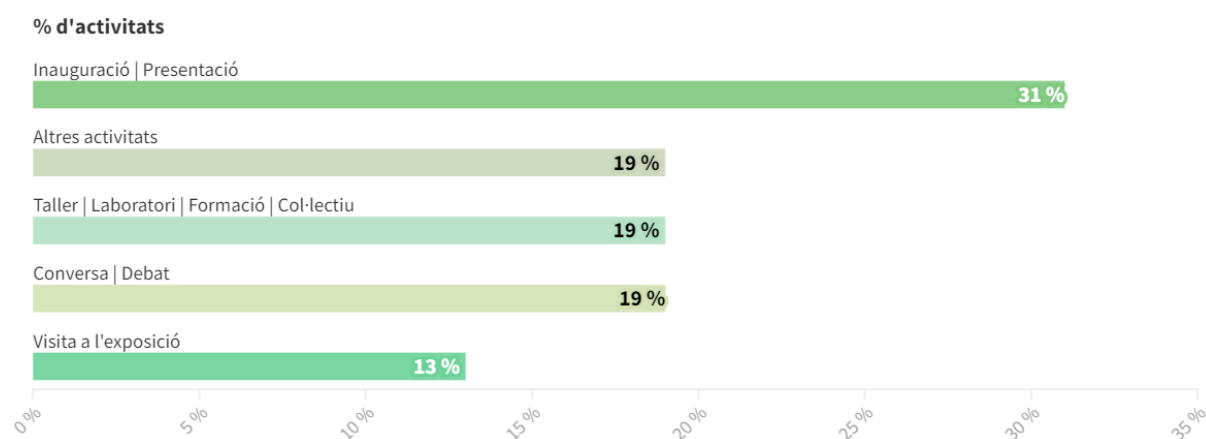


Figura 25. Percentatge d'activitats segons el tipus. Tecla Sala. Elaboració pròpia 2024.
<https://public.flourish.studio/visualisation/18285440/>

Activitats per públics diversos

Principalment, el públic inclou escoles, famílies i adults. Encara que no s'han trobat dades a la web de les activitats escolars. Cada activitat la dissenyen tenint en compte el públic destinatari, considerant l'edat, la capacitat de comprensió, els cossos i el moviment. Les activitats familiars els suposen un repte especial, ja que han de ser aptes tant per a infants com per a adults, de manera que ambdós grups puguin gaudir-ne. La premissa és que no es tracti simplement d'una activitat per a infants amb adults acompanyants, sinó que el contingut i la dinàmica incloguin una participació activa i interessant per als adults també.

L'aspecte de les activitats per persones gran o jubilades no el tenen gaire desenvolupat, solen venir individualment i de manera independent, normalment com a

persones usuàries de la biblioteca que veuen el cartell de les activitats. Quan han organitzat una activitat específica per a grups de persones grans jubilades, usualment les fan al centre d'on prové el grup, és a dir al centre cívic, casal de gent gran o residència. Quan venen en grups per a una visita, es tenen en compte les seves necessitats físiques per assegurar que puguin dur a terme l'activitat còmodament.

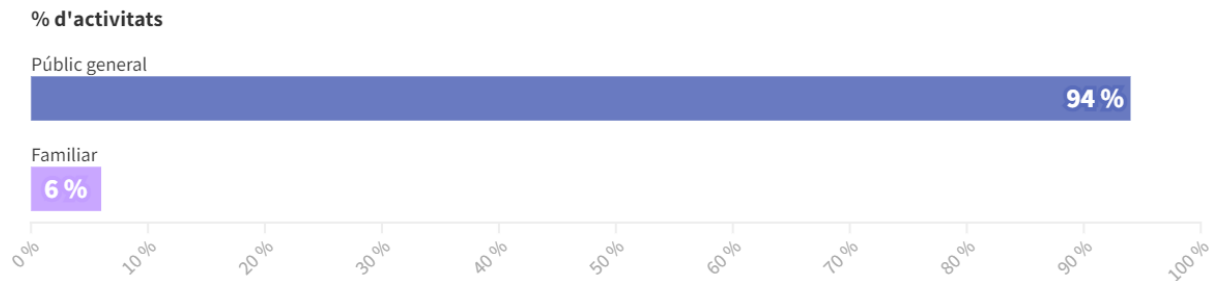


Figura 26. Percentatge d'activitats segons els públics. Tecla Sala. Elaboració pròpia 2024 <https://public.flourish.studio/visualisation/18211253/>

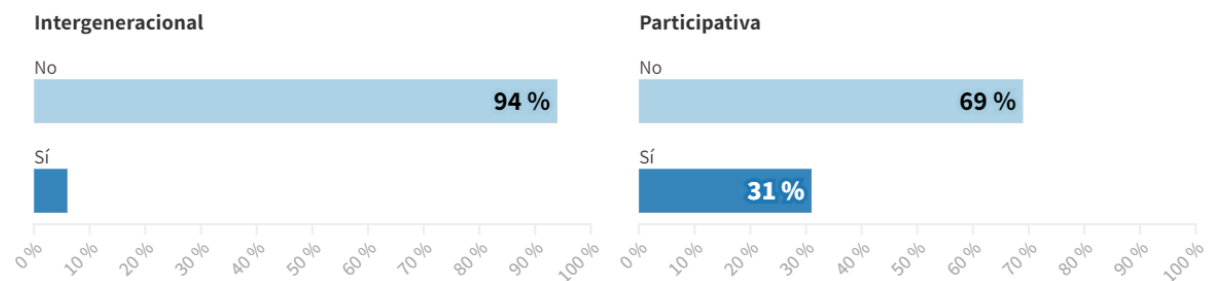


Figura 27. Percentatge d'activitats participatives i intergeneracionals. Tecla Sala. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18288574>

Avaluació

Fins ara s'han sol·licitat valoracions per correu a les persones que han participat en les activitats. Estan treballant en un format de valoració més eficient per aconseguir més les respostes. Internament, realitzen valoracions per adaptar i ajustar les activitats. Pel que fa a la recollida de dades, en un moment determinat es va dur a terme un projecte pilot des de l'Ajuntament de l'Hospitalet, però aquest formava part de les accions municipals externes al centre i no s'ha mantingut en el temps, va ser una iniciativa puntual, per tant, no es recullen desagregades per edat i gènere.

5.2. Activitats amb continuïtat als centres d'arts visuals

En aquest apartat s'indagarà més sobre les activitats i programes, que tenen una durada més llarga, generalment són aquelles activitats que s'inclouen dins de programes que es fan anualment i tenen una continuïtat en les seves sessions.

Per la durada, s'han intentat detectar aquells programes que podrien contenir dinàmiques d'oci seriós. A priori, se n'ha detectat divuit, s'han exclòs aquells de la categoria *convocatòria, certament, beca i residència*, obtenint dotze programes en cinc centres.

Pel que s'ha pogut detectar, dels vuit centres, sis tenen programes amb sessions continuades, en algunes ocasions s'ha hagut de demanar personalment si els programes seguien en actiu, ja que no s'ha pogut trobar informació a la pàgina web.

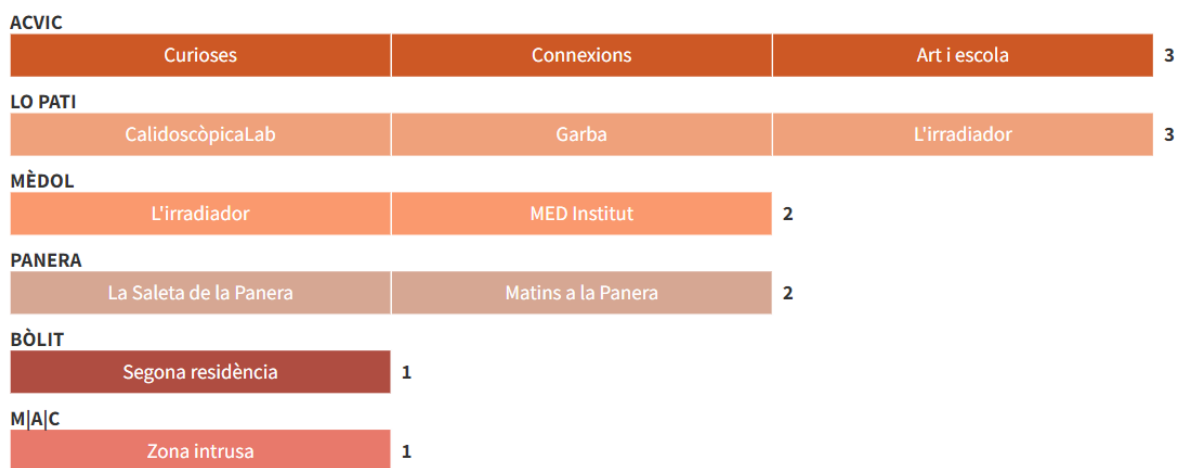


Figura 28. Nombre d'activitats de llarga durada. Elaboració pròpia 2024
<https://public.flourish.studio/visualisation/18232706/>

Les activitats inclouen públics diversos, és difícil escollir només una categoria, per tant, es proposa la següent agrupació subjectiva. Per exemple, el programa Curioses podria estar entre “públic general” i “artistes i professionals”. També, el programa Garba vol estimular la col·laboració entre els artistes, els científics i la ciutadania per promoure i experimentar amb matèries primeres del Delta de l'Ebre (Lo Pati, 2024), per

tant, podria incloure's dins de la categoria “públic general” i “artistes i professionals”. S'ha escollit agrupar-los en la següent gràfica com a “públic general”, per afavorir la visualització, però amb una subcategoria.

D'aquests programes, es destaca *Art i escola*, aquest té com a objectiu promoure i posar en valor la presència de l'art a les escoles. Està impulsat per un dels centres d'arts visuals, en col·laboració amb altres institucions i entitats, en cada edició treballen un tema concret que conflueix en una exposició al centre d'art, d'aquesta manera tot el procés col·lectiu d'aprenentatge i experimentació a través de l'art contemporani culmina en un producte tangible. Això, pot ser gratificant per les persones implicades, a més d'aquest programa és interessant el seguiment i l'avaluació que se'n fa, obtenint les valoracions de l'alumnat i el professorat per millorar en cada edició (B. Dinarés, comunicació personal, 4 d'abril de 2024). El projecte *Zona intrusa* també segueix una línia metodològica molt semblant.

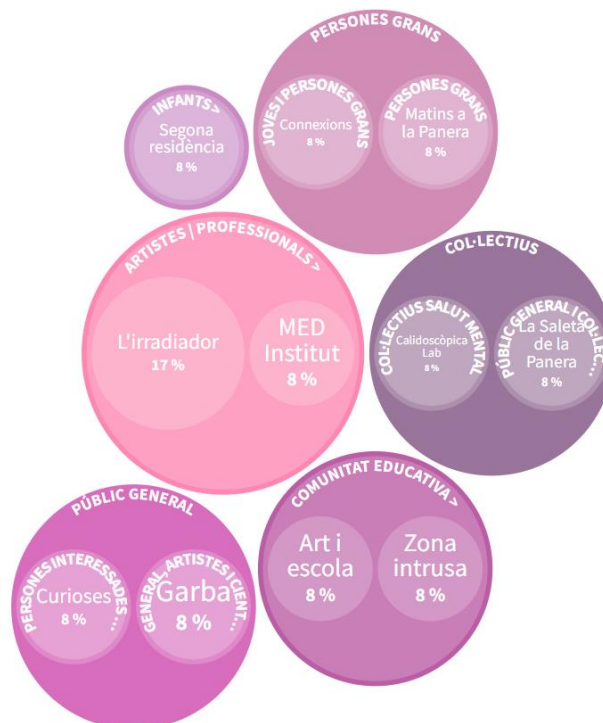


Figura 29. Percentatge d'activitats de llarga durada segons els públics. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18233191/>

Dues de les activitats que s'han detectat, estan destinades a persones grans o jubilades:

- *Matins a la Panera*: és una activitat que han organitzat durant més de vuit anys i que ha anat canviant de format, actualment és una activitat que no té una freqüència concreta, més que una activitat és un grup d'adultes majors de 55 anys, a les quals se'ls proposa diverses activitats per conèixer exposicions, tallers d'artistes i altres propostes similars dins del centre d'art i a fora.
- *Connexions*: es relaciona a alumnes de 3r d'ESO, i a les persones grans que viuen a la residència El Nadal, de Vic. L'alumnat rep suport i acompanyament de l'institut i del centre d'art, però són les persones participants qui decideixen els continguts i donen forma al projecte (ACVic, s.d.).

6. Les persones jubilades usuàries dels centres públics d'arts visuals

S'han realitzat un total de vuit entrevistes en quatre centres diferents dels centres territorials del SPEAV. Cinc dones i tres homes, tal com s'ha comentat en l'apartat de metodologia. Quatre fan una activitat regular al centre d'art i les quatre restants assisteixen a activitats esporàdiques.

Es valorarà les entrevistes segons la teoria de l'oci seriós i les altres fonts literàries del treball, incloent-hi les variables per segmentar els públics. El genèric femení és per referir-se a persones, per no repetir persones jubilades o entrevistades.

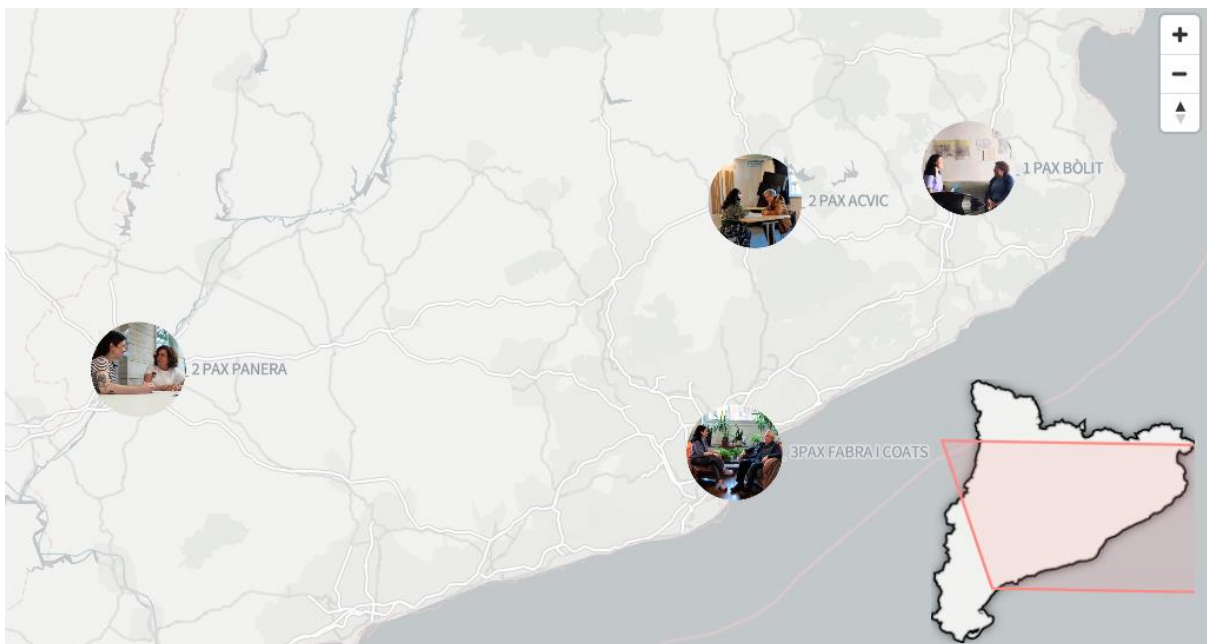


Figura 30. Localització de les entrevistes a les per persones jubilades. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18296623/>

6.1. Anàlisi de les entrevistes

En les entrevistes s'han anat identificant diferents qüestions exposades en el marc teòric, en quasi totes les persones jubilades es podia identificar com vivien les seves activitats, a través de la perspectiva de l'oci seriós.

De les vuit persones entrevistades; dues realitzen una activitat regular al centre d'art, un cop per setmana de febrer a juny del 2024; dues d'elles fan una activitat que té una freqüència esporàdica des de fa uns 5 anys; i les quatre restants assisteixen a activitats puntuals sense cap patró, en funció dels seus interessos.

En molts dels casos, les persones han buscat una activitat que podríem considerar semblant al treball, que els hi doni estructura, però a més que els hi resulti familiar, sobretot les persones entrevistades treballaven en la docència i algunes d'elles en la gestió cultural.

De les vuit persones entrevistades dues d'elles es jubilen entre els mesos de juny i juliol de 2024, així que s'ha pogut comprendre els mecanismes i raonaments previs a la jubilació. És interessant veure com ambdues han reflexionat sobre aquesta nova etapa vital i han apostat per camins amb algunes diferències i similituds alhora. Una d'elles, gestora cultural i docent, es jubila per edat, però afirma que continuarà fent el que fa, que té molts projectes entre mans i no se sent gran. L'altra, docent, diu que està cansada de fer cursets d'educació. Curiosament, totes dues s'apuntaran a la Universitat de l'Experiència per estudiar qüestions relacionades amb història, art i societat.

En set dels vuit casos la jubilació ha estat quelcom planificat, en general va ser molt esperada, i en altres ha estat indiferent, a més aquestes persones tenen parella o descendència. Només hi ha un cas que l'experiència de la jubilació va ser negativa, durant l'entrevista, va manifestar la necessitat de trobar una activitat de voluntariat en la qual pogués ensenyar arts plàstiques en residències de gent gran. En aquest mateix cas per ella el fet de poder relacionar-se socialment és molt important, i a través de l'activitat en el centre es troba satisfeta en aquest aspecte.

Dues de les persones entrevistades han iniciat activitats que sempre havien volgut fer i que no havien fet per falta de temps, una d'elles està fent cant coral i música, i l'altre sempre havia dit que quan es jubilés volia fer el Grau universitari en Belles Arts. Per tant, la jubilació ha sigut una oportunitat per iniciar activitats que sempre havien volgut fer.

Tres d'elles són persones que creatives, dues són artistes visuals que realitzen exposicions en espais i festivals reconeguts en el sector, una d'ençà que es va graduar en Belles Arts el 2023 i l'altre des de 1999. Per tant, han iniciat o continuat una carrera en l'activitat triada, en la seva situació actual poden dedicar el seu temps a la seva afició.

Dues de les persones tenien un vincle previ amb els equipaments, es podria teoritzar sobre l'estabilitat que els hi pot proporcionar seguir en contacte amb aquests equipaments. Aquests espais formen part de la seva història vital i els poden sentir com a part de la seva identitat.

Considerem que set de les vuit persones manifesten actituds l'oci seriós en el seu consum cultural i en les seves pràctiques artístiques. Aquestes integren una actitud proactiva davant del fet artístic, assistint mínim un cop a la setmana a activitats i exposicions d'arts visuals en diversos equipaments.

Les activitats que realitzen de manera regular les persones entrevistades, contenen propostes molt participatives, una des del vessant de coneixement teòric dirigida a persones grans i l'altre des de dinàmiques pràctiques dirigida a persones de totes les edats. Totes dues fan visites a localitzacions i fan reflexions en l'entorn de les arts visuals contemporànies. L'activitat que incorpora dinàmiques pràctiques inclou jocs i tallers conduïts per artistes i gestores culturals. Les persones que assisteixen a aquestes activitats, afirmen que hi ha un molt bon ambient de diàleg i escolta activa entre les implicades, però que no han fet cap amistat per organitzar quedades en altres contextos. Tot i això, les persones s'han apuntat per un interès genuí en la temàtica. En relació amb les amistats, dues d'elles afirmen haver-ne fet a través de l'art contemporani i haver ampliat el seu cercle social amb persones de la seva

generació i d'altres, algunes d'aquestes amistats han sorgit en l'etapa laboral i s'han mantingut en el temps.

Pel que fa a les relacions socials, encara que no s'estableixi un vincle afectiu fora de l'activitat, en general, destaquen que aquest aspecte és molt important en el seu dia a dia. Una de les participants subratlla especialment aquesta importància, i es pot observar una correlació amb el fet d'estar soltera i no tenir descendència, podríem intuir que aquestes activitats l'ajuden a cobrir aquesta necessitat. En canvi, una altra persona que està soltera i té descendència, comentava que, tot i que li agrada molt la gent, a vegades agraeix moments per estar amb ella mateixa.

El sentiment de pertinença cap a les arts visuals generalment és molt intens, algunes de les entrevistades manifesta que per elles l'art és el seu motor de vida. Fins i tot una d'elles comenta que en temps de tristesa, en temps de desorientació l'art ha estat el seu suport vital, un fil mental que la mantenia viva. Podia passar el que sigui, però ella tenia aquest fil, que d'alguna manera la cobria interiorment. Alguns dels conceptes més repetits durant les entrevistes han estat “carregar piles” i “sentir-se vives”.

Al preguntar quins són els motius per participar en activitats d'arts visuals, les paraules recurrents han estat “aprendre”, “conèixer”, “curiositat”, “reflexionar” i “estar activa”. Aquestes afirmacions són independents al tipus d'activitat que realitzen als centres. També van comentar que les ajuda a continuar connectades al món, estar al dia, veure com evoluciona l'art i seguir tenint la ment oberta.

Respecte a les actituds segons les tendències, clàssica, noves i experimentals, està clar que simplement pel fet d'assistir a un centre d'arts visuals contemporànies les persones gaudeixen de les tendències noves i experimentals, encara que, pel propòsit de la recerca era interessant saber si sempre havia sigut així o si hi havia hagut un procés.

En tres casos sempre els havia agradat l'art contemporani, en canvi, la resta va viure un procés. Cadascuna ha tingut un procés individual; una d'elles comenta que després d'estudiar totes les manifestacions artístiques prèvies es va decantar per l'art

contemporani, perquè és l'art creatiu que es pot fer avui en dia; una altra persona entrevistada explica que ella mateixa fa art contemporani, però no sempre li havia agradat, comenta que probablement per la seva edat té una motxilla plena de prejudicis estètics i artístics que vol anar desfent, i és aquest el motiu pel qual fa l'activitat al centre d'art; una altra comenta que l'ha descobert recentment, amb el centre d'art on fa l'activitat; i finalment dues persones suggereixen que els va agradar a través d'entendre el que s'exposa. Aquí es destaca la importància de la mediació.

Referent a la importància de la mediació, es comenta que hi ha una barrera en alguns continguts i certs prejudicis, i cal que t'expliquin per poder entendre el que estàs veient. Una altra persona comenta que en alguns centres “falta gent que estigui amb la gent”. Una de les persones en la seva feina explicava exposicions d'art contemporani amb molta passió, independentment de com fos l'obra no volia que la persona marxés amb la sensació de no haver vist res.

Com s'ha comentat durant aquesta anàlisi, l'art ha format part de la vida de totes les persones en un moment o un altre, encara que sigui en diferents graus. En especial, una d'elles destaca una activitat que van fer amb fang, i li va recordar a la seva joventut emocionant-se. Aquesta qüestió es pot relacionar amb un tema de revisió de la vida.

Respecte a fomentar la responsabilitat i satisfer les necessitat d'altres persones les entrevistades destaquen el seu servei en activitats de voluntariat comunitari, tres d'elles manifesten que es una activitat realitzen en el seu dia a dia.

També es important conèixer les resistències o dificultats en el desenvolupament o l'assistència a les activitats d'arts visuals. Una de les persones comenta que en una dinàmica no sabia si seria capaç de fer-la, després quan va començar va veure que ho podria fer. Aquestes situacions que suposen un repte poden ajudar a augmentar l'autoestima i ajudar-les a perseverar en la seva afició. Un element que també es destaca en diverses entrevistes es la distància, en la majoria de casos s'escull l'activitat per proximitat amb els seus domicilis. De fet al preguntar per dificultats, una de les persones destaca que ha de conduir 100 km per poder assistir a l'activitat que fa regularment i que aquest seria l'únic impediment.

Les persones que fan activitats esporàdiques destaquen que la seva reacció depèn molt de les propostes. De vegades, algunes propostes els sorprenen o els generen incredulitat. Una altra persona comenta que hi ha moltes dificultats en els equipaments d'arts visuals, ja que no tots els espais són lliures i oberts, i no aposten per projectes de persones joves. Una persona parlava dels projectes per a joves, mentre que una altra reivindicava que les persones grans pateixen una mena d'obsolescència programada. És com si, quan es fan grans, només poguessin fer activitats per passar l'estona. Aquesta persona reivindica que no està per passar l'estona, sinó per aprendre i continuar formant-se. Altres persones han comentat que no hi ha cap dificultat ni resistència que tot es desenvolupa d'una manera molt ben conduïda per les persones a càrrec de les activitats.

En l'àmbit personal una de les persones comenta que actualment per fer qualsevol acció li consta més que a causa del seu estat físic, el que abans feia sense pensar ara s'ha de planificar. També explica que la gent li parla més fort, comenta que ella no té cap problema auditiu que la fan sentir malament, alguns joves que no es relacionen amb gent de la seva edat la tracten amb un to de veu estrany. Altres persones comenten que s'adrecen a ell "de vostè" i li volen cedir el seient al metro. En el cas d'una docent, de vegades i altres no ho noten o no li donen importància.

6.2. Estadística descriptiva de les entrevistes

A continuació, es presenta la informació amb estadística descriptiva, visualitzant les diverses variables, incloses aquelles que s'han proposat per classificar els públics. Tot i que l'estudi inclou vuit persones, s'ha presentat la informació en percentatges per facilitar-ne la comprensió.

Dues persones es van jubilar amb 60 anys, dues amb 65, dues amb 67, una amb 64 i una amb 51 anys.

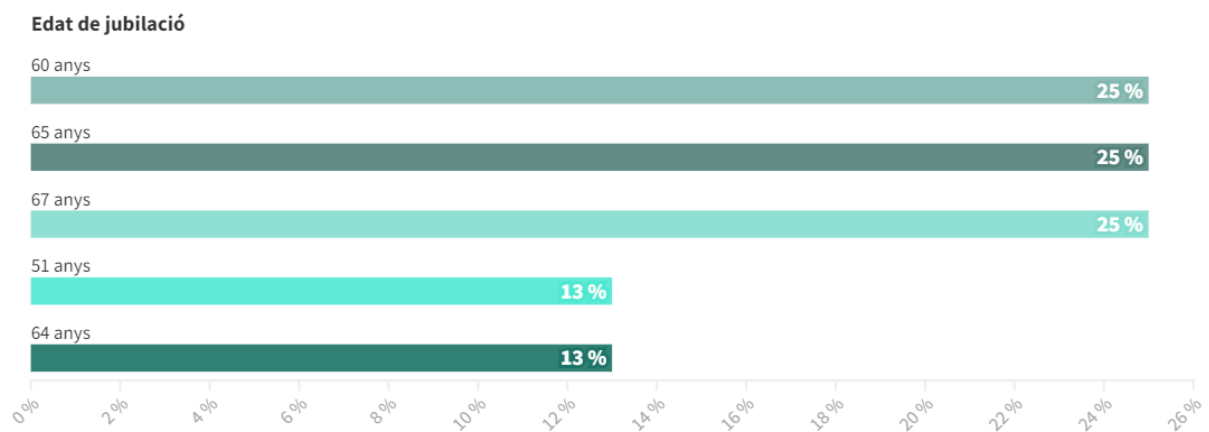


Figura 31. Percentatge de persones segons l'edat de la jubilació. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18371174/>

En la següent gràfica es pot distingir entre l'edat de jubilació i l'edat actual. Una persona es va prejubilar amb 51 anys i actualment en té 59. Hi ha dues que es van jubilar amb 60 anys, actualment una en té 65 i l'altre 70. Altres dues es jubilen aquest any, amb 67. Una es va jubilar amb 64 anys i ara en té 70. Finalment, dues es van jubilar amb 65 anys, una en té 71 i l'altre 84 anys.

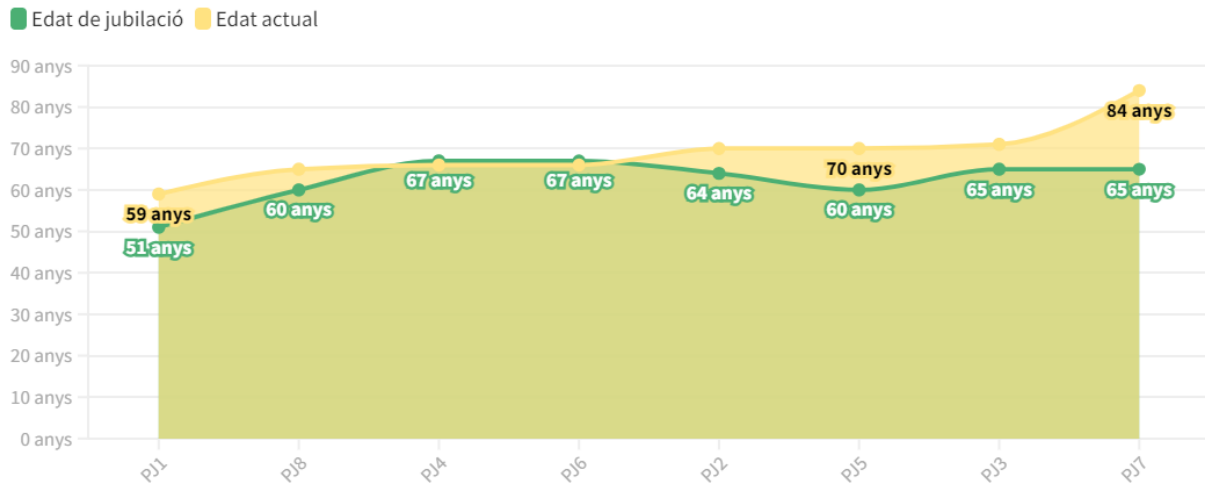


Figura 32. Edat de jubilació i edat actual per cada persona entrevistada. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18371833/>

En general, quasi totes les persones tenen estudis universitaris, tres persones van obtenir la diplomatura de magisteri, dues d'elles tenen altres estudis universitaris, una Llicenciatura en Pedagogia i l'altre un Grau en Belles Arts. Una d'elles és Llicenciada en Ciències Químiques i una altra Llicenciatura en Geografia i Història amb l'especialitat d'art contemporani. En els altres nivells d'institució una persona es va quedar en segon de BUP i l'altre va finalitzar EGB, s'han considerat com estudis secundaris i estudis primaris respectivament.

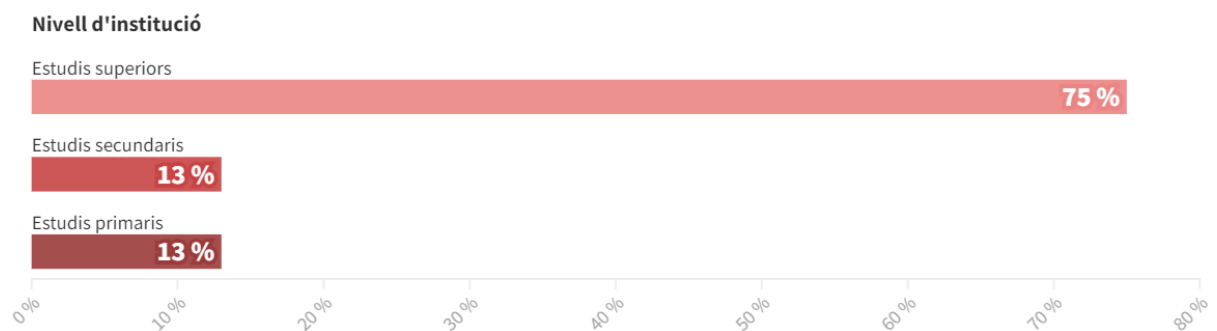


Figura 33. Percentatge segons “nivell d'institució” de les persones entrevistades. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18322689/>

En general, quasi totes les persones són assídues o aficionades, en aquesta categoria comenten que assisteixen mínim un cop a la setmana a activitats i exposicions d'arts visuals. També es nota una diferència entre les persones que resideixen a municipis on hi ha més oferta. Una de les persones classificada com habitual està limitada per l'oferta que hi ha en el seu municipi, en canvi, la persona que s'ha classificat com a ocasional no té un vincle tan profund amb la creació artística contemporània, en la categoria d'actitud serà classificada com reactiva, ja que sobretot assisteix a activitats i exposicions per propostes externes o per proximitat geogràfica.

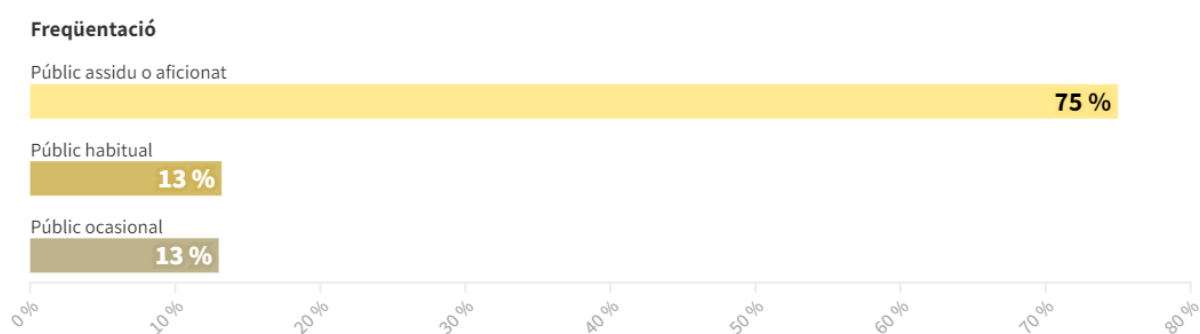


Figura 34. Percentatge segons “freqüentació” de les persones entrevistades. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18370319/>

Cinc de les vuit persones entrevistades assisteixen a l'activitat del *centre territorial* del seu municipi, dues d'elles viuen en municipis on no hi ha cap centre d'arts visuals i s'han de desplaçar, una d'elles gaudeix especialment d'un centre on fa l'activitat i es desplaça per interès genuí en ella.

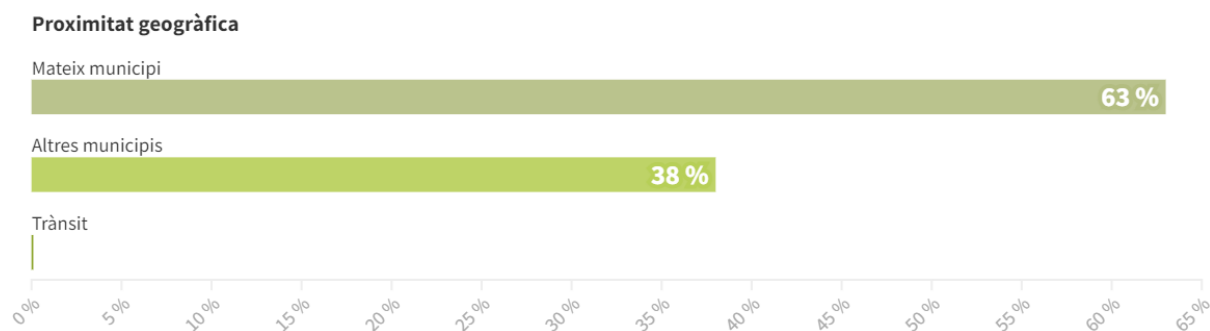


Figura 35. Percentatge segons la proximitat geogràfica de les persones entrevistades. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18370864/>

Pel que fa a benefici buscat, coexisteixen més d'un, però en general cada persona ha fet referència de dos a quatre variables durant les entrevistes. Els termes que més han sorgit durant les entrevistes es l'aprenentatge i el goig intel·lectual, seguits de militància cultural. En menor mesura han fet referència a un goig emotiu o d'evasió i diversió. Cap persona ha donat indicis sobre l'estatus o grup social.

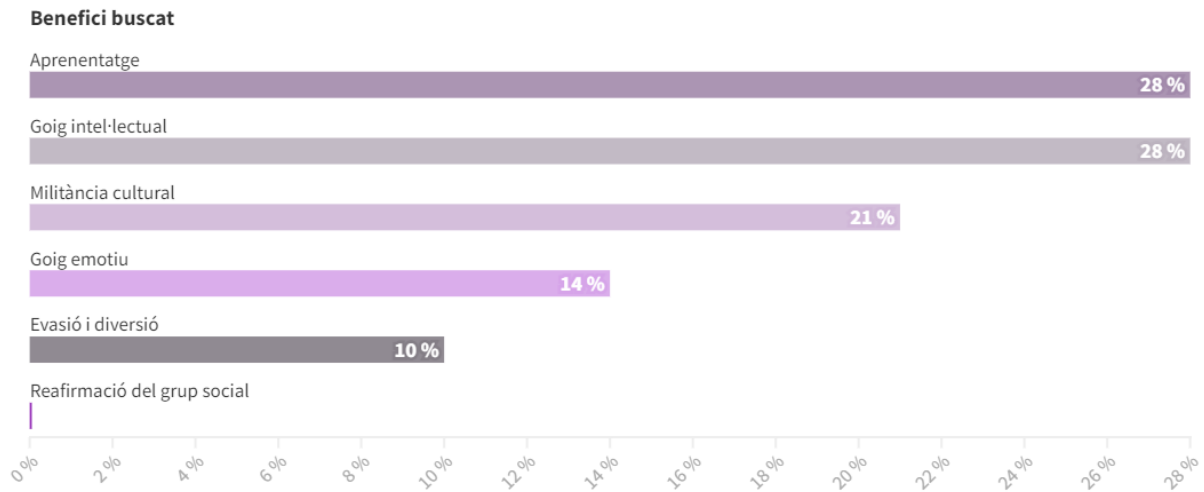


Figura 36. Percentatge de “benefici buscat” de les persones entrevistades. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18378222/>

Segons l'etapa vital, l'estil de vida i l'actitud, les persones entrevistades es troben entre l'edat adulta i la vellesa, i totes gaudeixen d'autonomia personal. Set de les vuit persones mostren una actitud proactiva envers les arts visuals, mentre que només una té una actitud reactiva. Així, en general, es tracta d'un públic adult proactiu sense dependències familiars. L'única dependència familiar detectada és la d'una persona prejubilada que cuida la seva mare. En conjunt, no es perceben reticències i participen en activitats d'arts visuals sense necessitar estímuls externs (Selles i Colomer, 2009).

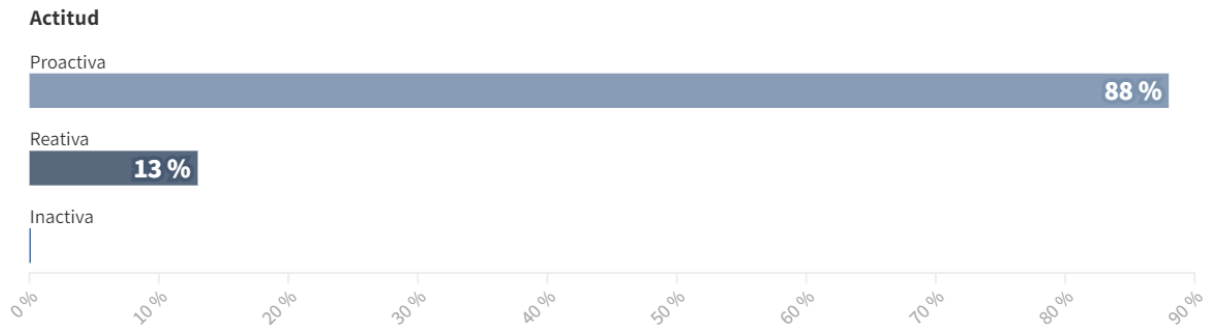


Figura 37. Percentatge segons "l'actitud" de les persones entrevistades. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18371063/>

En el context familiar, cinc persones tenen persones de la família aficionades a l'art. No totes estan interessades en les arts visuals, ja que algunes prefereixen la fotografia, el teatre o la música. Les familiars aficionades a les arts visuals se centren principalment en el dibuix i la pintura, seguint un enfocament més tradicional. Cap d'elles s'hi dedica professionalment. En dos casos eren persones més grans, el pare i l'avi, d'una banda, i la mare per l'altra. En dos altres casos, les aficionades són membres de la seva pròpia generació, com germans o cosins. Només en un cas, l'aficionada és d'una generació posterior, una filla.

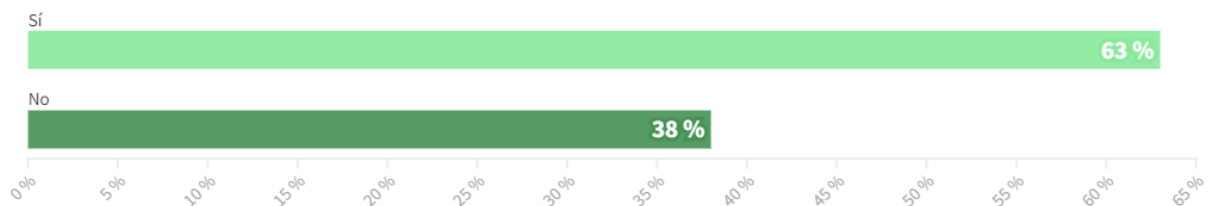


Figura 38. Percentatge de persones que tenen algun membre de la família amb sensibilitat artística. Elaboració pròpia 2024. <https://public.flourish.studio/visualisation/18371663/>

Quasi totes les persones d'infants tenien interès artístic, set d'elles diuen que dibuixaven molt. En l'actualitat només tres segueixen amb aficions artístiques. Com afició artística s'engloba el vessant pràctic de les arts visuals.

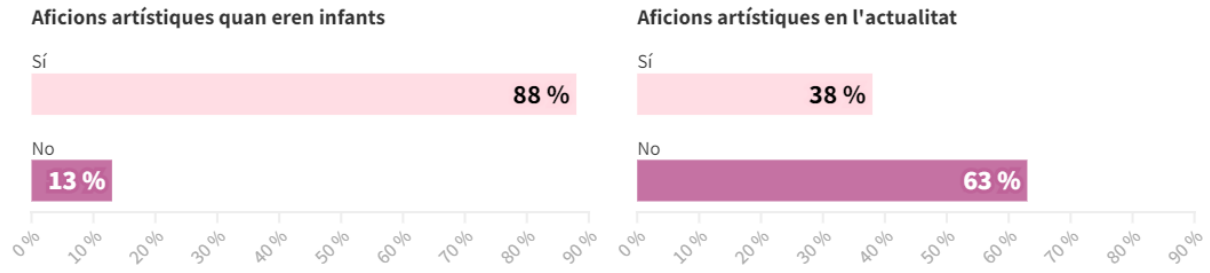


Figura 39. Percentatge de persones que d'infants tenien interès artístic. Elaboració 2024.
<https://public.flourish.studio/visualisation/18372076/>

6.3. Reflexió sobre les entrevistes

En general, les persones expliquen com la jubilació es presenta com una oportunitat, per escollir de manera lliure les activitats que volen fer. Aquelles que les fan sentir bé i gaudir, però sobretot aquelles activitats que els aporten un goig intel·lectual i d'aprenentatge, que les mantenen connectades amb el món i sacien la seva curiositat.

Encara que, en un parell de casos hi ha alguns impediments físics, elles se senten joves i tenen autonomia per fer allò que els hi agrada. No són persones que es conformen amb el que ja coneixen, sinó que, en general, són persones proactives envers les arts visuals contemporànies. Tant és així, que hi ha alguns casos que les elles mateixes generen art visual contemporani.

Aquestes entrevistes són clau per poder extreure conclusions, adequant els criteris a les vivències, motivacions i interessos de les persones jubilades usuàries dels centres públics d'arts visuals. S'extreu dos perfils diferenciats, aquelles persones que prefereixen una relació més intel·lectual amb les arts visuals contemporànies i aquelles amb una passió per la pràctica artística i les activitats creatives.

7. Criteris proposats

Establir criteris unificats per dinamitzar l'oci de les persones jubilades és una tasca complexa després de l'estudi realitzat. Tot i que aquesta recerca no aporta grans novetats, sí que permet iniciar un procés futur més exhaustiu. Encara que, s'orienten algunes pautes per professionals de la gestió cultural.

Cada projecte ha de permetre certa flexibilitat en funció del grup i les temàtiques, però el que està clar és que la persona ha d'estar al centre. Les arts visuals i els centres que acullen aquesta forma d'art es presenten com organismes que articulen processos sensibles amb les persones participants.

En aquests criteris la recomanació és crear processos participatius i de recerca col·lectiva, que involucrin a les persones participants en el codisseny i que s'adapti als moments del grup. Les activitats i programes haurien de ser sostinguts en el temps, i tenint una certa regularitat.

Així com, incorporar processos avaluatius focalitzats en allò que es vol obtenir, aturar-se per avaluar, però fer-ho amb poques variables, però més completes i dirigides a l'objectiu de les línies d'actuació del centre.

Aquests criteris tenen l'objectiu de dinamitzar l'oci de les persones jubilades per millorar el seu benestar, però no es proposa segmentar per edat, sinó per actitud cap al fet artístic. Tots dos grups tenen criteris en comú, no obstant això, varien en funció d'aquest fet.

Els dos segments proposats segons el tipus d'interès artístic, diferenciant entre les que prefereixen una relació més intel·lectual amb les arts visuals contemporànies i aquelles persones amb vocació i interès creatiu:

- Criteris pel segment (1) “apreciadores”.
- Criteris pel segment (2) “creadores”.

“Apreciadores”	
Estratègia oci seriós	Criteris proposats
<p>Activitat semblant al treball.</p> <p>Aquí s’incorpora tot el relacionat amb aportar estructura, a més segons s’ha vist en l’oci seriós també s’incorpora l’aspecte de la necessitat de perseverar i la tendència a desenvolupar una carrera en l’activitat triada.</p> <p>A més d’afavorir estar actualitzades i en contacte amb la realitat artística i social.</p>	<p>L’activitat o programa es recomana que segueixi una regularitat concreta, per aportar estructura temporal. L’activitat pot ser conduïda per professionals de la gestió cultural.</p> <p>Generar un grup de <i>WhatsApp</i>, o similar, per proposar activitats i exposicions a altres centres d’art, per poder conèixer altres espais promovent el contacte amb l’actualitat.</p>
<p>Vincle amb persones conegudes.</p> <p>A través de convidar-les i adaptar sessions on puguin participar.</p>	<p>Es proposa organitzar algunes activitats on puguin assistir persones externes, antigues, companyes i família. Promovent el vincle també amb altres generacions.</p>
<p>Ampliar cercle social.</p> <p>Fer-ho de manera opcional i orgànica, conduint les activitats per promoure la relació i l’intercanvi.</p>	<p>Promoure espais de socialització abans, durant o després de l’activitat.</p> <p>Dinàmiques i jocs per conèixer millor a les persones participants.</p>
<p>Promoure la transcendència i generar un tema de revisió de vida.</p> <p>En aquesta estratègia s’inclou per un costat coneixements previs de la seva vida, reflexionar i conèixer noves realitats i aprendre de les experiències d’altres persones.</p>	<p>Sessions de converses sobre exposicions i activitats d’arts visuals que hagin visitat durant els anys.</p> <p>Conèixer les experiències prèvies com a públic d’arts visuals per poder incorporar activitats amb aquestes vivències i afinitats.</p>
<p>Fomentar la responsabilitat i tenir cura d’altres persones.</p> <p>Proposar una activitat o un programa afí a les activitats comunitàries i voluntariat en l’àmbit de les arts visuals.</p>	<p>Incorporar la relació entre persones de diverses generacions o col·lectius vulnerables amb les persones jubilades, i visitar exposicions o activitats d’arts visuals.</p>

Taula 1. Criteris grup segment (1) apreciadores. Elaboració pròpia 2024.

“Creadores”	
Estratègia oci seriós	Criteris proposats
<p>Activitat semblant al treball.</p> <p>Aquí s’incorpora tot el relacionat amb aportar estructura, a més segons s’ha vist en l’oci seriós també s’incorpora l’aspecte de la necessitat de perseverar i la tendència a desenvolupar una carrera en l’activitat triada.</p> <p>A més d’afavorir estar actualitzades i en contacte amb la realitat artística i social.</p>	<p>L’activitat o programa es recomana que segueixi una regularitat concreta, per aportar estructura temporal. L’activitat pot ser conduïda per artistes i persones vinculades amb la creació contemporània.</p>
	<p>Generar un espai laboratori obert per les persones que volen anar a crear de manera regular. Per produir un intercanvi de coneixements i un espai de treball artístic.</p>
<p>Vincle amb persones conegudes.</p> <p>A través de convidar-les i adaptar sessions on puguin participar.</p>	<p>Es proposa organitzar algunes activitats on puguin assistir persones externes, antigues, companyes i família. Promovent el vincle també amb altres generacions.</p>
<p>Ampliar cercle social.</p> <p>Fer-ho de manera opcional i orgànica, conduint les activitats per promoure la relació i l’intercanvi.</p>	<p>Promoure espais de socialització abans, durant o després de l’activitat.</p>
	<p>Dinàmiques i jocs per conèixer millor a les persones participants.</p>
<p>Promoure la transcendència i generar un tema de revisió de vida.</p> <p>En aquesta estratègia s’inclou per un costat coneixements previs de la seva vida, reflexionar i conèixer noves realitats i aprendre de les experiències d’altres persones.</p>	<p>Sessions d’escriptura sobre qüestions de la seva evolució artística durant els anys i posada en comú amb dinàmiques amb la resta de participants.</p>
	<p>Incorporar activitats amb les tècniques i materials que les persones participants coneixin.</p>
<p>Fomentar la responsabilitat i tenir cura d’altres persones.</p> <p>Proposar una activitat o un programa afí a les activitats comunitàries i voluntariat en l’àmbit de les arts visuals.</p>	<p>Incorporar la relació entre persones de diverses generacions o col·lectius vulnerables amb les persones jubilades, a través de l’interès en la creació contemporània amb mentories en grup o en parelles.</p>

Taula 2. Criteris grup segment (2) creadores. Elaboració pròpia 2024.

8. Conclusions

Per concloure, es fan algunes apreciacions inicials. Des de la seva conceptualització i interpretació, aquest estudi ha utilitzat paraules amb connotacions negatives socialment.

El terme “persona jubilada” sovint es relaciona amb “persona gran”, aquí trobem dues dicotomies. Per una banda, les persones generalment no s'autoperceben com a grans, ja que moltes mantenen una actitud juvenil i activa. Per l'altra banda, una de les persones entrevistades, enuncitava que existeix una obsolescència programada de les persones grans en la societat, fet que provoca que sovint siguin col·locades en compartiments segmentats i no siguin incorporades en processos formatius com si ho són els públics infants i adolescents.

El concepte “d'oci” associat a les persones jubilades, segueix en la línia d'estereotip negatiu que s'ha mencionat anteriorment. Tot i que, és un terme amb un cap d'estudi propi, s'allunya de la relació amb la “vocació creadora” que moltes persones senten i perceben aquest terme com inadequat. Encara que, s'incorpori el concepte “d'oci seriós”, sovint causa confusió per la seva manca de coneixement del terme.

Potser les necessitats de la població és diferent en alguns segments, però en el cas de les persones jubilades que participen propostes d'arts visuals, la curiositat, l'interès genuí pel món i la necessitat d'aprenentatge artístic estan molt presents.

Pel que fa a les limitacions d'aquest estudi, les recerques preexistents en el benefici de les arts visuals i les persones grans o jubilades estan centrades, sobretot en el camp de la salut des d'una perspectiva centrada en les mancances. També una falta de pautes prèvies en aquest camp ha dificultat l'abast de l'estudi.

Algunes de les limitacions es deuen a la manca de dades quantitatives detallades, en aquest cas es consideren valuoses les dades segmentades per edat i gènere. En alguns casos, aquestes dades no es perceben com a rellevants i, per tant, no es recullen, potser a causa de la influència de la cultura organitzativa dels equipaments.

Com a futures línies de recerca, a partir d'aquests criteris es poden generar propostes contrastades amb les persones responsables dels centres d'arts visuals per provar l'aplicació. Es podria aprofundir en els dos segments de públics triats, "apreciadors" i "creadores", per poder generar investigacions i programes enfocats a cadascun d'ells.

En el cas del segment "creadores" es podria aprofundir en els beneficis de la pràctica artística, tractada des de la part artística i no des dels públics. Les dificultats per dedicar-se a les arts visuals professionalment fa que la jubilació sigui el moment ideal per enfocar aquesta passió seriosament.

A més, s'ha fet ús d'estadística descriptiva, es podria dissenyar una recerca més detallada, que pareixi de les variables proposades, per fer un estudi mitjançant estadística inferencial.

Referències

- ACVic Centre d'Arts Contemporànies. (s.d.). *Què és?* Recuperat 4 febrer 2024, de <https://www.acvic.org/ca/que-es>
- Aguilera-Hermida, A. P., Anderson, E. A., i Negrón, V. A. (2019). Intergenerational Activities that Promote Engaging Conversations are Preferred among Young and Older Adults. *Journal of Intergenerational Relationships*, 18(1), 71-87. <https://doi.org/10.1080/15350770.2019.1608346>
- Aked, J., Marks, N., Cordon, C., i Thompson, S. (2008). Five ways to wellbeing. *New Economics Foundation*. <https://neweconomics.org/2008/10/five-ways-to-wellbeing>
- Almirall, C., i Vives, M. (2018). La Xarxa de Centres d'Arts Visuals de Catalunya i els vuit centres que la formen: anàlisi per a una època de canvis. *AACCA Observatori de les Arts Visuals*. <https://acca.cat/wp-content/uploads/2019/02/Informe-xarxa-de-centres-gencat.pdf>
- Amigo, M. L. (2000). El arte como vivencia de ocio. *Documentos de Estudios de Ocio*, 13. http://www.deusto-publicaciones.es/ud/openaccess/ocio/pdfs_ocio/ocio13.pdf
- Arroyo, C. (s.d.). Artes Plásticas. *Universidad Nacional Autónoma de México*. Recuperat 15 desembre 2023, de <https://www.cch.unam.mx/estudiante/difusion-cultural/artes-plasticas>
- Associació d'Artistes Visuals de Catalunya. (2006). *La dimensión económica de las artes visuales en España*. <https://avvac.files.wordpress.com/2009/03/deave-all2.pdf>
- Ateca-Amestoy, V., Gerstenblüth, M., Mussio, I., i Rossi, M. (2016). How Do Cultural Activities Influence Happiness? Investigating The Relationship Between Self-Reported Well-Being And Leisure. *Estudios Económicos*, 31, 217-234. <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=59746428001>

- Bishop, C. (2006). The Social Turn: Collaboration and Its Discontents. *Artforum International*, 44(6), 178–183.
http://cam.usf.edu/CAM/exhibitions/2008_8_Torolab/Readings/The_Social_Turn_C_Bishop
- Bishop, C. (2012). *Artificial Hells: Participatory Art and the Politics of Spectatorship*. Verso Books.
- Boixadós, A. (2023). *Mètode Científic. Teoria i Models*. [Diapositives] Facultat d'Educació. Universitat de Barcelona.
- Bòlit Centre d'Art Contemporani. (s.d.). *Qui som*. Recuperat 4 febrer 2024, de <https://web.girona.cat/bolit/presentacio>
- Bòlit Centre d'Art Contemporani. (2023). Programació 2023-2024.
<https://web.girona.cat/bolit/programa>
- Bourdieu, P. (1998). *La distinción: criterio y bases sociales del gusto*. (Trad. M. del Carmen Ruiz). Taurus. (Treball original publicat en 1979).
- Bourdieu, P. (2020). (A. B. Gutiérrez, Ed.). *Curso de sociología general. Conceptos fundamentales: cursos del Collège de France, 1981-1983: Vol. I*. (Trad. E. Martínez). Siglo XXI España. (Treball original publicat en 2019).
- Bourriaud, N. (2007). (F. Lebenglik, Ed.). *Postproducción. La cultura como escenario: modos en que el arte reprograma el mundo contemporáneo*. (Trad. S. Mattoni). Adriana Hidalgo (Treball original publicat en 2002).
- Bourriaud, N. (2008). *Estética relacional*. (Trad. C. Beceyro i S. Delgado). Adriana Hidalgo. (Treball original publicat en 1998).
- Centre d'Art Contemporani de Barcelona. (s.d.). *Qui som*. Recuperat 4 febrer 2024, de <https://www.barcelona.cat/fabraicoats/centredart/ca/content/qui-som>
- Centre d'Art Tecla Sala. (2023). *Centre d'Art Tecla Sala*. <http://www.teclasala.net/>
- Moreno, A. (2016). *La mediación artística. Arte para la transformación social, la inclusión social y el desarrollo comunitario*. Ediciones Octaedro.

- Chan, T. W., i Goldthorpe, J. H. (2007). Social stratification and cultural consumption: The visual arts in England. *Poetics*, 35(2-3), 168-190.
<https://doi.org/10.1016/J.POETIC.2007.05.002>
- Codina, N. (1999). Tendencias emergentes en el comportamiento de ocio: el ocio serio y su evaluación. *Revista de Psicología Social*, 14(2-3), 331-346.
<https://doi.org/10.1174/021347499760260028>
- Cotter, K., Harrouche, M., Rodriguez-Boerwinkle, R., Boerwinkle, M., Silvia, P., i Pawelski, J. (2022). *Virtual Art Visits: Examining the Effects of Slow Looking on Well-Being in an Online Environment*. <https://doi.org/10.31234/OSF.IO/K5GJE>
- Csikszentmihalyi, M. (2001). Ocio y Desarrollo. Potencialidades del ocio para el desarrollo humano. (Trad. Lynx Idiomas). *Documentos de Estudios de Ocio*, 18.
http://www.deusto-publicaciones.es/ud/openaccess/ocio/pdfs_ocio/ocio18.pdf
- Cuenca, M. (2000). Ocio humanista. *Documentos de Estudios de Ocio*, 16.
<http://www.deusto-publicaciones.es/deusto/pdfs/ocio/ocio16.pdf>
- Dychtwald, K., i Morison, R. (2020). *What Retirees Want: A Holistic View of Life's Third Age*. Wiley i Sons.
- Equipo editorial Etecé. (2021, agost 5). *Artes Visuales: Concepto, Características y Clasificación*. <https://concepto.de/artes-visuales/>
- Falk, J. (2021). *The Value of Museums: Enhancing Societal Well-Being*. Rowman i Littlefield Publishers.
- Falk, J., i Dierking, L. (2013). *The Museum Experience Revisited*. Routledge.
- Fingerman, K. L., Zhou, Z., i Gao, S. (2024). Intergenerational ties in late life. *Current Opinion in Psychology*, 55, 101743.
<https://doi.org/10.1016/J.COPSYC.2023.101743>

- García-Huidobro, R., i Montenegro, C. (2021). La mediación en los proyectos pedagógicos: artistas-docentes como creadores y creadoras de relación desde las artes visuales. *Revista Colombiana de Educación*, 1(82), 83-106.
<http://www.scielo.org.co/pdf/rcde/n82/0120-3916-rcde-82-83.pdf>
- Generalitat de Catalunya. (2015). *Pla integral de les arts visuals*.
<https://drac.cultura.gencat.cat//handle/20.500.12368/14331#page=1>
- Generalitat de Catalunya. (2020). *DECRET 60/2020, de 2 de juny, del Sistema Públic d'Equipaments d'Arts Visuals*. <https://www.gencat.cat/dogc>
- Generalitat de Catalunya. (2023, novembre 23). *Sistema Públic d'Equipaments d'Arts Visuals de Catalunya (SPEAV)*.
https://cultura.gencat.cat/ca/departament/estructura_i_adreces/organismes/dgpc/subdireccio_general_de_promocio_cultural/Equipaments/xarxa_publica_de_centres_i_espais_d_arts_visuals_de_catalunya_xav/
- Gibbs, G. (2007). *Analyzing qualitative data*. SAGE Publications.
- González, T. (2023). Per unes bones pràctiques en el desenvolupament de projectes amb i per a persones grans: aspectes a tenir en compte. *Museu Nacional d'Art de Catalunya*. <http://museusiaccessibilitat.blogspot.com/2023/04/bones-practiques-en-el-desenvolupament.html>
- Goulding, A. (2013). How can contemporary art contribute toward the development of social and cultural capital for people aged 64 and older. *En Gerontologist*: Vol. 53, 6, 1009-1019. <https://doi.org/10.1093/geront/gns144>
- Gran enciclopèdia catalana. (s.d.). *Definició de centre d'art*. Recuperat 15 desembre 2023, de <https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/centre-dart>
- Heaven, B., Brown, L. J. E., White, M., Errington, L., Mathers, J. C., i Moffatt, S. (2013). Supporting well-being in retirement through meaningful social roles: systematic review of intervention studies. *The Milbank quarterly*, 91(2), 222-287.
<https://doi.org/10.1111/MILQ.12013>

- Hutchinson, S., i Kleiber, D. (2023). On Time, Leisure, and Health in Retirement: Implications for Public Health Services. *International journal of environmental research and public health*, 20(3). <https://doi.org/10.3390/IJERPH20032490>
- International Council of Museums. (2022). *Museum Definition*. <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/>
- Jolles, D., Lamarche, V. M., Rolison, J. J., i Juanchich, M. (2023). Who will I be when I retire? The role of organizational commitment, group memberships and retirement transition framing on older worker's anticipated identity change in retirement. *Current Psychology*, 42(18), 15727-15741. <https://doi.org/10.1007/S12144-022-02869-7/TABLES/6>
- Kessler, E. M., i Staudinger, U. M. (2007). Intergenerational Potential: Effects of Social Interaction Between Older Adults and Adolescents. *Psychology and Aging*, 22(4), 690-704. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.22.4.690>
- Kleiber, D. A., Walker, G. J., i Mannell, R. C. (2011). *A Social Psychology of Leisure* (2^a ed.). Venture Publishing, Inc.State College, PA.
- La Panera. (s.d.). *El centre*. Recuperat 2 febrer 2024, de <https://www.lapanera.cat/ca/presentacio/centre>
- Lo Pati. (s.d.). *Presentació Centre*. Recuperat 4 febrer 2024, de <https://www.lopati.cat/centre/presentacio>
- Lo Pati. (2024). *Programació 2024*. *Lo Pati presenta la programació 2024*. <https://www.lopati.cat/comunicacio/noticies/13-02-2024/programacio-2024>
- M|A|C. (s.d.). *Presentació - M|A|C*. Recuperat 2 febrer 2024, de <https://www.mataroartcontemporani.cat/informacio/presentacio/>
- Mèdol. (s.d.). *Inici*. Recuperat 4 febrer 2024, de <https://medol.cat/>
- Munné, F. (2000). Prólogo. En A. Baztán (Ed.), *Etnografía: metodología cualitativa en la investigación sociocultural* (p. V-VI). Marcombo.

- National Museums Liverpool. (s.d.). *House of Memories*. Recuperat 5 juny 2024, de <https://www.liverpoolmuseums.org.uk/house-of-memories>
- Nimrod, G. (2007). Retirees' leisure: Activities, benefits, and their contribution to life satisfaction. *Leisure Studies*, 26(1), 65-80.
<https://doi.org/10.1080/02614360500333937>
- Nimrod, G. (2008). In support of innovation theory: Innovation in activity patterns and life satisfaction among recently retired individuals. *Ageing and Society*, 28(6), 831-846. <https://doi.org/10.1017/S0144686X0800706X>
- Olds, T., Burton, N. W., Sprod, J., Maher, C., Ferrar, K., Brown, W. J., Van Uffelen, J., i Dumuid, D. (2018). One day you'll wake up and won't have to go to work: The impact of changes in time use on mental health following retirement. *PLoS ONE*, 13(6), e0199605. <https://doi.org/10.1371/JOURNAL.PONE.0199605>
- Ortuzar, A. M. (s.d.). *Oci cultural i inclusió*. Recuperat 4 octubre 2023, de <https://www.apropacultura.org/ca/recurs-formacio/oci-cultural-inclusio>
- Pitts, S. E., i Price, S. M. (2020). Understanding Audience Engagement in the Contemporary Arts. *Understanding Audience Engagement in the Contemporary Arts*. <https://doi.org/10.4324/9780429342455>
- Reguant, G., i González, T. (2022, abril 13). *Respirar quadres amb Gemma Reguant Fosas*. <https://blog.museunacional.cat/respirar-quadres-amb-gemma-reguant/>
- Roselló, D. (2017). *Diseño y evaluación de proyectos culturales: de la idea a la acción* (10ª ed. actualitzada). Ariel.
- Rosenkoetter, M. M., Gams, J. M., i Engdahl, R. A. (2001). Postretirement use of time: Implications for preretirement planning and postretirement management. *Activities, Adaptation and Aging*, 25(3-4), 1-18.
https://doi.org/10.1300/J016V25N03_01

- Rowan, J. (2014). La cultura como problema: ni Arnold ni Florida. Reflexiones acerca del devenir de las políticas culturales tras la crisis. *Observatorio Cultural*, 23, 4-10. <https://observatorio.cultura.gob.cl/index.php/2018/09/28/oc-23-articulo-1/>
- Rubayo, S. (2022). *Te gusta el arte aunque no lo sepas* (3ª ed.). Paidós Editorial Planeta.
- Ryan, L. H., Newton, N. J., Chauhan, P. K., i Chopik, W. J. (2017). Effects of Pre-Retirement Personality, Health and Job Lock on Post-Retirement Subjective Well-being. *Translational issues in psychological science*, 3(4), 378-387. <https://doi.org/10.1037/TPS0000138>
- Sánchez-Ríos, D. (2021). De maceta a rizoma: las artes visuales como mediación pedagógica para la transformación e inclusión social de las personas con Trastorno del Espectro Autista (TEA). *Communiars*, 6, 61-79. <https://doi.org/10.12795/Communiars.2021.i06.05>
- Sanjuan, R. [Arts in Health International Foundation]. (2024, abril 3). *Arts in Health MeetiLink* [Vídeo]. <https://youtu.be/Mv0m1NINe2w?si=We4PFoEva5JtcOcF>
- Seligman, M. E., i Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology. An introduction. *The American psychologist*, 55(1), 5-14. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.5>
- Sellas, J., i Colomer, J. (2009). *Marketing de las artes escénicas. Creación y desarrollo de públicos*. Bissap Consulting. <https://bissap.es/es/publicacin/marketing-de-las-artes-escenicas-creacion-y-desarrollo-de-publicos/>
- Sprod, J., Olds, T., Brown, W., Burton, N., van Uffelen, J., Ferrar, K., i Maher, C. (2017). Changes in use of time across retirement: A longitudinal study. *Maturitas*, 100, 70-76. <https://doi.org/10.1016/J.MATURITAS.2017.02.018>
- Stebbins, R. (1992). *Amateurs, professionals, and serious leisure*. McGill-Queen's University press.
- Stebbins, R. (2000). *Declaración internacional de World Leisure and Recreation Association en Educación para el ocio serio* (Trad. A. Estrada). <https://ciio.files.wordpress.com/2010/05/declaracion-para-el-ocio-serio.pdf>

- Stebbins, R. (2005). Choice and experiential definitions of leisure. *Leisure Sciences*, 27(4), 349-352. <https://doi.org/10.1080/01490400590962470>
- Stebbins, R. (2018). Leisure and the positive psychological states. *Journal of Positive Psychology*, 13(1), 8-17. <https://doi.org/10.1080/17439760.2017.1374444>
- Stebbins, R. (2020). *The Serious Leisure Perspective: A Synthesis*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-48036-3>
- Strom, R. D., i Strom, P. S. (2020). Productive aging: peer influence and retirement. *Educational Gerontology*, 46(11), 678-687. <https://doi.org/10.1080/03601277.2020.1807085>
- Tate. (s.d.). *A guide to slow looking*. Recuperat 5 juny 2024, de <https://www.tate.org.uk/art/guide-slow-looking>
- TimeSlips. (s.d.). *Bringing meaning and purpose into the lives of elders through creative engagement*. Recuperat 5 juny 2024, de <https://www.timeslips.org/>
- Venäläinen, P. (2012). Contemporary Art as a Learning Experience. *Procedia: Social and Behavioral Sciences*, 45, 457-465. <https://doi.org/10.1016/J.SBSPRO.2012.06.582>
- Visual Thinking Strategies. (s.d.). *Critical Thinking and Inclusive Discussion*. Recuperat 5 juny 2024, de <https://vtshome.org/>
- Organización Mundial de la Salud. (2015). *Resumen: Informe mundial sobre el envejecimiento y la salud*. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/186471/WHO_FWC_ALC_15.01_spa.pdf
- Organización Mundial de la Salud. (2022, octubre 1). *Envejecimiento y salud*. <https://www.who.int/es/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>

Annexos

Annex I. Glossari de sigles

AAVC: Associació d'Artistes Visuals de Catalunya.

ICOM: Consell Internacional de Museus.

MACBA: Museu d'Art Contemporani de Barcelona.

MNAC: Museu Nacional d'Art de Catalunya.

NML: National Museums Liverpool.

OMS: Organització Mundial de la Salut.

SPEAV: Sistema Públic d'Equipaments d'Arts Visuals.

UB: Universitat de Barcelona.

VTS: Visual Thinking Strategies.

XAV: Xarxa Pública de Centres i Espais d'Arts Visuals.

Annex II. Qüestionari centres d'arts visuals

Activitats centres públics d'arts visuals

Petit qüestionari per conèixer detalls sobre el disseny de les activitats en els centres d'arts visuals. Emplenant aquest qüestionari accepteu que es pugui utilitzar la informació pel Treball Final de Màster d'Àlia Rubio, titulat *Les persones jubilades com a públic d'arts visuals: dinamitzar el benestar a través de l'oci seriós*.

Aquestes preguntes no són per avaluar la vostra feina, ni posar-la en tela de judici, només per conèixer la realitat i ampliar informació respecte al que es pot llegir a la pàgina web.

*** Indica que la pregunta és obligatòria**

Centre d'art de la *Xarxa de Centres Territorials d'Arts Visuals de Catalunya* del SPEAV *

- ACVIC
- Fabra i Coats
- Bòlit
- La Panera
- Lo Pati
- Mèdol
- M|A|C
- Tecla Sala

El vostre centre està treballant actualment en una línia d'actuació concreta? *

La vostra resposta

Seguiu alguna metodologia pel disseny d'activitats? *

La vostra resposta

A l'hora de dissenyar les activitats. Primer es proposa l'exposició i després es dissenya l'activitat? O es fan conjuntament? Per què? *

Respecte a les activitats al voltant de les exposicions

La vostra resposta

Dissenyeu activitats per grups d'edats concretes? Quines? *

La vostra resposta

Quin enfocament teniu en el moment de dissenyar activitats dirigides a persones de diverses edats? *

La vostra resposta

Abordeu d'alguna manera les necessitats de les persones grans o jubilades? Com? *

La vostra resposta

Avalueu les activitats de manera interna o externa? En cas afirmatiu, quin sistema d'avaluació feu servir? *

La vostra resposta

En les avaluacions o memòries recolliu dades desagregades per edat i gènere?

La vostra resposta

Moltes gràcies per la vostra col·laboració!

Es pot consultar el qüestionari a través d'aquest [vincle](#).

Annex III. Base de dades per l'anàlisi de la programació

Es pot consultar l'[enllaç](#) a la base de dades, que s'ha confeccionat per l'estadística descriptiva de les activitats i programes, dels centres d'arts visuals.

També s'inclou, en una altra pestanya, els serveis educatius i de medicació, però s'han exclòs de l'anàlisi al no ser activitats o programes concrets.

Tipus d'activitat	Participativa	Llarga durada	Públic
Taller Laboratori Formació Col·lectiu	Sí	No	Infants
Taller Laboratori Formació Col·lectiu	Sí	No	Infants
Taller Laboratori Formació Col·lectiu	Sí	0	Infants
Taller Laboratori Formació Col·lectiu	Sí	Sí	Joves i persones grans
Taller Laboratori Formació Col·lectiu	Sí	No	Persones en processos de crisi
Taller Laboratori Formació Col·lectiu	Sí	Sí	Persones grans
Taller Laboratori Formació Col·lectiu	Sí	Sí	Persones interessades en les
Inauguració Presentació	No	No	Públic general
Seminari Conferència Jornada	Sí	No	Públic general
Taller Laboratori Formació Col·lectiu	Sí	No	Públic general
Conversa Debat	Sí	No	Públic general
Inauguració Presentació	No	No	Públic general
Taller Laboratori Formació Col·lectiu	Sí	No	Públic general
Conversa Debat	Sí	No	Públic general
Inauguració Presentació	No	No	Públic general
Seminari Conferència Jornada	Sí	No	Públic general
Conversa Debat	No	No	Públic general
Inauguració Presentació	No	No	Públic general
Inauguració Presentació	No	No	Públic general
Performance Acció en viu Festival	No	No	Públic general
Seminari Conferència Jornada	Sí	No	Públic general
Seminari Conferència Jornada	Sí	No	Públic general
Seminari Conferència Jornada	No	No	Públic general
Visita a l'exposició	No	No	Públic general
Inauguració Presentació	No	No	Públic general
Inauguració Presentació	No	No	Públic general
Inauguració Presentació	No	No	Públic general
Conversa Debat	No	No	Públic general
Inauguració Presentació	No	No	Públic general
Performance Acció en viu Festival	No	No	Públic general
Seminari Conferència Jornada	No	No	Públic general
Visita a l'exposició	No	No	Públic general
Performance Acció en viu Festival	No	No	Públic general
Inauguració Presentació	No	No	Públic general
Visita a l'exposició	No	No	Públic general
Visita a l'exposició	No	No	Públic general
Conversa Debat	No	No	Públic general

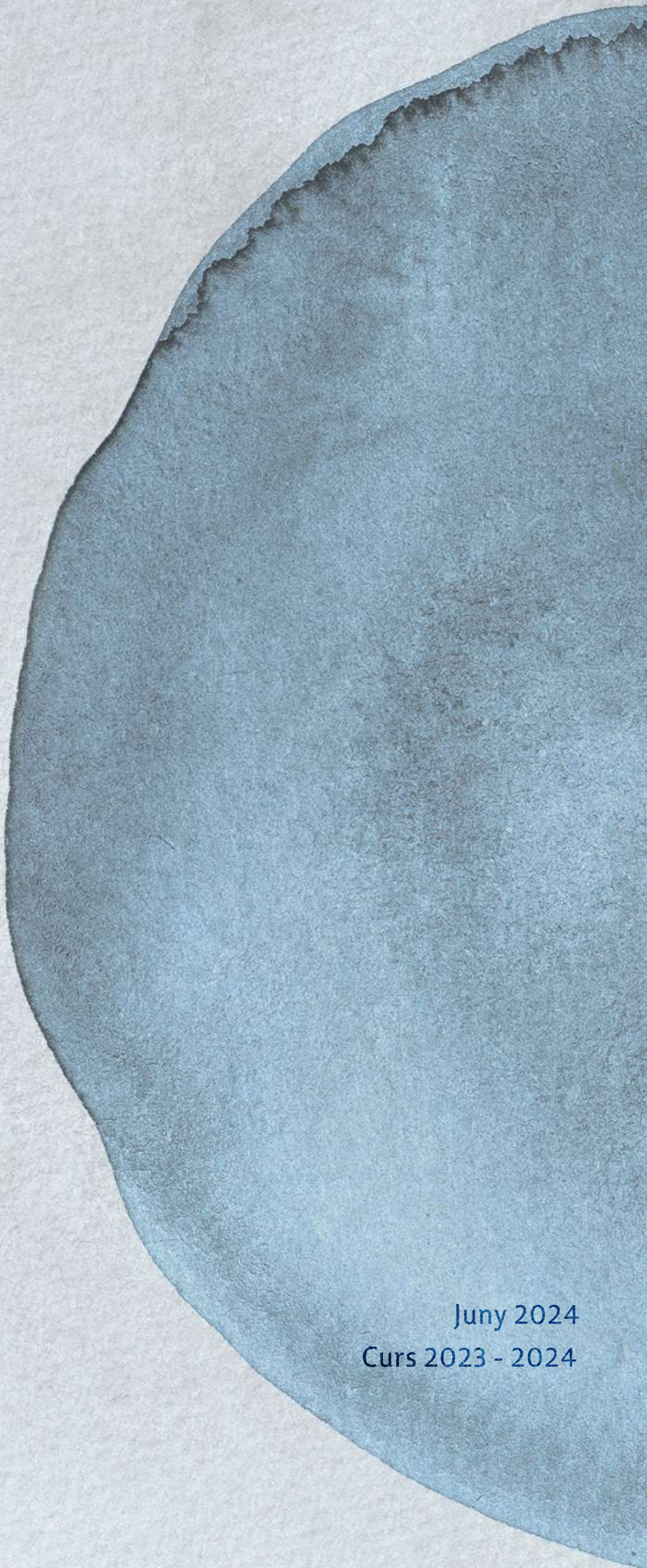
Taula 3. Fragment de la base de dades de les activitats. Elaboració pròpia 2024.

Annex IV. Guió entrevista persones jubilades

Dades personals	1	Edat
	2	Gènere
	3	Estudis
Sobre la jubilació i l'envelliment	4	Abans de jubilar-te, quina era la teva professió?
	5	Com va ser la teva jubilació? Et vas planificar o preparar d'alguna manera?
	6	Quant de temps fa que et vas jubilar?
	7	Sents alguna diferència en com et tracta la gent actualment, en comparació a fa uns anys?
Relació amb l'art	8	Com és la teva relació amb l'art?
	9	I de petit/a?
	10	A la teva família hi ha artistes o gent interessada en l'art?
	11	Què et sembla l'art contemporani? Sempre t'ha agradat?

Activitats en centres d'arts visuals	12	Assisties a activitats culturals i artístiques abans de jubilar-te? Quines? On? Per què? Algunes a centres d'arts visuals?
	13	Quins són els motius per participar en activitats d'arts visuals després de la jubilació?
	14	A quines activitats assisteixes al centre d'art? De què tracta?
	15	Amb quina freqüència visites el centre d'art?
	16	Quins aspectes de l'activitat et resulten més gratificants?
	17	Hi ha hagut alguna dificultat que hagi afrontat en participar en aquestes activitats?
18	Com creus que la participació en activitats d'arts visuals afecta el teu benestar?	
19	Quines emocions et desperta participar en aquestes activitats?	
20	Has establert noves amistats o relacions a través de la teva participació?	
21	Aquestes noves relacions han estat amb persones generacions diferents de la teva? Què t'ha aportat aquesta relació després de la jubilació?	
22	Quina importància creus que té l'aspecte social d'aquestes activitats en la teva vida després de la jubilació?	
23	Trobes a faltar algun tipus de mediació o adaptació? (per tu mateix/a o algú del teu entorn)	

Taula 4. Guió de les entrevistes. Elaboració pròpia 2024.

A large, textured, light blue circular shape is positioned on the right side of a light beige background. The blue shape has a slightly irregular, organic edge, particularly at the top. The overall appearance is that of a decorative or artistic element on a page.

Juny 2024
Curs 2023 - 2024